

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 100

HASTINGS

Tihema 1, 1929

**Kia Hikirangi Te Rau Hokowhitu a
Te Maioha Mo Te Raubanganui**

**He rahi ke ta koutou pepa
i tenei putanga!**

Kaore he Toa Takitini i a Hanuere.

“Kia whakata ake maua!”

**Kia Harikoa
Mo Te Kiribimete me Te Tau Hou
Na Nga Etitā**

He mea Panui e Rev P. Hakiwai me F. H. Tomoana, he mea ta e te
Cliff Press, Queen Street, Hastings, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Toa Takitini

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau,
Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

1922

TE TOA TAKITINI Tihema 1, 1929

MERE KIRIHIMETE

Kei te anga whakamua te whakaaro o te tokomaha ki te wa e whakatinana ai te maioha nei — MERE KIRIHIMETE! He wa "hari nui," he wa harakoa. Mei kua te tangata i whakahua i tenei maioha kua riro ma nga mea hanga e whakahua. Ko te nui whakahara tenei o tenei ra.

He tokomaha pea e whakahua ana i tenei maioha, kaore e tino aro he aha te tino tikanga o aua kupu. Kia taua ki te Maori, ina na to taua mohio mo taua ra, me ona tikanga:— (1) He wa hakari, tona nui o te kai. He wa harakoa, whakauru tahi nga mahi inu. He wa whakaatu i nga pueru papai i riro mai i ng amahi raumati. (2) Ano nei he hurihanga tau ki tenei i te kaumatua nei. Ka mihi ki a ia kua tae ora ki tetahi atu kirihimete. Ka tautaparia he "take" hei whakahuihui i te tangata. Ka whakapau te kaha o te hunga naana te ra ki te tango i te kai nei, kia ingoatia ai ratou.

Engari ra, kua ahua mohio te Maori. Mohio penei na: ana ano tetahi *mea* kei te akiria e ia i tere makona ai ki te karangara kirihimete, ahua hui maori nei. Kua kore i kaha ha-mama te waha ki te karanga whanui i te kirihimete. Kua mohio ki te nui o ona taumaha. Kua whaiti te karanga. A, he wa ano ko ia anake me taana whanau ki ta ratou nei kirihimete.

Ko te mea e patu nei i ta te Maori, me ta te Pakeha hoki pupuri i nga whakaritenga o te kirihimete, ko te *mahue* o te ngako ara o te Mea Ora o nga whakaritenga o taua ra. He nui rawa ki te taha whakateao — te kakai, te inu, me te porewharewha noaiho. He itit rawa ki te taha whakatewairua — te karakia whakawhetai, te maioha rangimarie, te hari whaka-wairua.

Otira, tera etahi e mea, he aha te Hari Wairua? Ko te hari wairua: he hari i runga i to mohio ki te kaupapa i harakoa ai koe; he hari i whanake i roto ake i a koe, chara i tetahi mea o waho i whana kia puta mai ki waho. I hari wairua a Hana mo tona whiwhinga i taana tamaiti i a Hamuera: "E whakamanamana ana toku ngakau ki a Ihowa" etc. I hari

wairua a Rawiri: "A kanikani ana a Rawiri i mua i a Ihowa." I hari wairua a Himiona, "Katahi e te Ariki ka tukua to pononga" etc. I hari wairua "te ope o te rangi.....e mea ana, kia whai kororia te Atua i runga rawa" etc.

Na, ka kite ai tatou, ko te hari wairua nei: **KO TE ATUA I TE TUATAHI, KO KOE MO MURI.** Ki te tika tenei, ka tika te katoa o au whakarite i nga tikanga o te **RA KIRIHIMETE.**

TE RA KIRIHIMETE:

He ra hari, harakoa mo te whanautanga o te Tama a te Atua ki te ao. I hari nga mea katoa, mai te rangi tatu iho ki te whenua. He hakari tenei i puritia e te Haahi Karaitiana o nehera, a mohoa noa nei, engari kaore i te ra kotahi. I mea a Keremeneta o Archanaria ko etahi pupuri ai i te 20 o Mei, ko etahi he marama tuturu i mua mai. Ko te wahanga rahi o te Haahi o te Rawhiti i hui i tenei ki te taha o te Hakari o te Whakaaturanga, ki te 6 o Hanuere, no te mea i kiia ko te ra tera i iriiria ai a te Karaiti. Na te Haahi o Konotinopera (Constantinople) i whakahurirapa taua ra mo te 25 o Tihema, katahi hoki ka tangohia e era atu Haahi, a ka tae mai nei ki a tatou. Ko te Haahi ia o Aminia mai ra ano e pupuri nei i taana Kirihimete i te 6 o Hanuere.

Ahakoa te tohipa o nga whakarite o mua mo taua Ra Kirihimete engari ko te Ao Karaitiana o naia nei kua tango ko te 25 o Tihema taua RA. Ina ra e whia ake hoki ra ko te 25 o tenei Tihema. Ka pehea ra tau whakanui i tau Kirihimete? Ina na, ta nga Anahera:— "*Kia whai kororia te Atua i runga rawa, kia mau te rongo ki runga ki te whenua, me te whakaaara pai ki nga tangata.*" Ina ano, he Atua Ia, ka tango nei i te ahua tutua o te tangata. Piripai 2. 6--8. Ka whanau ki ro tepara. Ruka 2. 7. Ka rawakore noaiho. 2 Kori. 8. 9. Enei katoa i pa ki te Tama a te Atua, mou moku te take. He aha ra ta taua mona?

Me hari noa? Kaore pea e 'nawhe.' Me pera pea i ta nga MAKI, me mawhera nga taonga hei whakatinana i te hari, ara, hei awihina i nga take i whanau mai ai Ia ki te ao nei. Ko aua taonga, ko au whakahere i te wa o te Kaingatahitanga Tapu. Ko tenei te karakia nui o te RA o te Kirihimete.

Tena koutou! Mere Kirihimete!

KIA MAHARA KI "TE TOA TAKITINI"

Ko te putanga whaka mutunga tenei o te pepa mo Te Tau Tawhito, na reira ka puta nga mahara ki nga kai tutu korero mai, ki nga kai tango i te pepa, ka mahara ake kia whakaputaina atu nga mihi me nga 'taikiu' maha, aroha hoki kia koutou katoa mo te nui o te manaaki. Katahi ano ka penei te nui o te

tautoko a te iwi i ta koutou pepa. Nga Kai-Hautu o tena haahi o tena haahi nga iwi kaore i matau he pepa Maori ano ta tatou kua rongo, kua kite, kua tango. Tenei e pukai atu nei nga mihi nunui, nga kupu tautoko, nga tumanako kia piki rawa te maha o nga Kai tango, me te pai hoki o nga korero ako, arahi, tohutohu, whakamarama e tukua tikatia atu ana ki te tangata takitahi, ki te hapu, ki te iwi ranei ahakoa Maori, pakeha ranei, e puta ana ranei aua whakamarama i roto i te pepa, na a koutou mihi mai ka kitea iho te manaaki, no reira ka mihi atu kia koutou katoa:—

I roto i o tatou tutukitanga ki nga pouri me nga mea whakamamae i te tinana me te hinengaro i te tau tawhito ka whakahemo, nei, kia whiwhi koutou katoa ki nga manaakitanga a Te Rungarawa i nga ra o Te Kirihimete me nga Tai Whakaki o Te Tau Hou tae noa ki ona Tai Timu.

Kia Aroha tetahi ki tetahi. Nga whanau, nga hapu, nga iwi, nga ropu, nga huihuinga tangata tukua mai a koutou whakaaro ngaro, a koutou whakaaro makoha, mou ake, mo koutou ranei mo era atu ranei ma ta koutou Nupepa nei ara ma Te Toa Takitini e whakamarama takitahi, whanui ranei, kei tahau, kei ta Nga Etita i kite me pera, ka horahia peratia ki Te Motu.

He koha nui hoki mehemea koutou e tango nei i te pepa, ki te riro mai i koutou kia rima atu tangata ma tena ma tena hei tango i te pepa, kore e kore te tupu kaha o ta tatou taonga e mihia nuitia nei tenei ra.

E nga Kai-tango o Te Toa Takitini, ina ta koutou mihi ki Te Motu:—

E nga Pihopa, e nga Tohungatanga, e nga Mangai, e nga Kaumatua o nga Haahi maha o Te Iwi Maori, e Te Maui Pomare, e Ta Nagta, Tau Henare, e Tuiti Makitamara, e Rikihana, nga pu-korero o nga hau e rima, e nga Rito Toetoe-mata a mea tupunu, a mea tupuna, Kia Meri Kirihimete Kia Hapi Nui kia koutou katoa.

PITOPITO KORERO

Ko te Kawana Hou mo Niu Tireni nei ko Lord Bledisloe. Hei nga ra o Pepuere 1930 ka tae mai. He tino tohunga taua tangata mo nga ahuwhenua.

Ko Honore T. M. Wilford te kai riiwhi mo Ta James Parr, hei mangai mo Niu Tireni ki Ingarangi.

Ka ora te mare i te **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**

Ki te hakiri ake kua taea e Byrd ratou ko tona ropu te whakamutunga mai o te taha Tonga o te Ao.

Kua tukua e nga Maori o te Pei o Pureto te 6000 eka ki te Kawanatanga, hei utu mo nga Reiti kei runga i o ratou whenua e £25,000.

Manuku rawa ake te Ope a te Ingarihi, tiaki i te whenua o te Tiamana i tangohia hei whakautu mo nga raruraru o te Whawhai Nui ka hori ka kitea e 8000 tamariki a taua hunga i mahue atu. Ko te ope Rawa a te Marikana te pahika, 15000 a ratou. E hia ra a nga tamariki nei?

E ki ana a McWilliam, kai korero takiwa a Kingsford-Smith: kei te pakiha noa atu nga mea rere takiwa a te Tiamana i a etahi atu iwi o te ao.

Hei te 22 o Tihema nei ka whakapangia a Rev. Rangiaho me Rev. Moana hei Piriti, ko Wanoa o Ngatiporou hei Rikona. No te Pihopatangata o Waiapu enei.

E ki ana a G. K. Chersterton ka tino whai-rawa te tangata; ka nukuhia atu tona awangaawanga (worry), kaore e iti iho.

E ki ana a Dean Inge:—"E tumanako ana ahau kia tino tohunga to kowhiri mahi mau. Ko te mahi e tika ana mau ko te mahi e taea e koe te mahi kia pai rawa, ko te mahi e ahua-reka ai koe ki te mahi, ka koa, ka hari nga ra o tou orange; no te mea, waenganui rawa ake o ra, ka takora noa to mahi kia koe; a ko tenei mea ko te takaro he whakapiki i te ora o to tinana."

Kua tae mai te rongu kua whakaturia a Dr. Te Rangihiroa hei Komihana mo nga Cook Islands, ara Tonga, Rarotonga, Hamoa me Nuea.

Ki te watea ana Te Minita Maori he mea pai tonu te haere ki Hamoa, me kore e taea te awhina atu a Hamoa e ngunguru mai nei i te nei mamae nui mo ratou e whiua mai nei e nga whakahau a nga ture a Te Komihana. Tera ano pea ma te ngakau, ma te manawa Maori e whawha atu te hohonutanga o taua raruraru.

Kua kaha rawa te mauria ake o nga korero a Ta Maui me Ngata, rereke ake i a o raua kawanatanga i whakatakoto ai, i runga i o raua whakaaro maori ake.

Ki ta maua nei titiro iho nei kei te riterite ki nga ra i a Te Whiti raua ko Tohu, na reira i marama ai te hohoro o te whawha atu, kei mate turoro tenei iwi i te whakaaro nui kia kua hei taka takahia te mana o ratou tupuna. Mehemea kei te he te takahi, me huri te wiira o te ture kia whakatikaia. Mehemea ranei kei te kore ratou i te marama, kaati me ata kawe te reo Maori me te ngakau o Te Minita ki te whakamariri i tenei pouritanga i runga i era motu maori e wawatatia nei te ngakau kia tae mai te wa e kotahi ai he reo Maori mo nga motere o Te Moananui-a-Kiwa.

†Kua tae a Huata a Turi me Te Minita ki Mohaka he titiro i te ahua o nga whenua Maori hei whakapaunga i etahi moni hei whakapai i aua whenua. Ka pai tena. Kia kaha mai e Ngati Pahauwera! Kia tekau-ma-toru mano pauna tonu te tono hei kaha mo koutou (£13,000 . 0 . 0)

NGA RETA TUKU MAI

Ki te Toa, kia ora ano. No te 26 Noema nei ka tatu iho te ope tuarangi, te ope atau, te ope whakamataku, o te Minita Maori ki runga ki a Tuhoe nei. A ha ha! rere ana te ihi-
ihi.

Ko te kaupapa o te haere nei, he mau mai i nga mate o Arihia me tona tama, me te Makarini ki runga ki a Matatua, Te Arawa, tae atu ki Waikato. No te 26 ka tae mai. Ka tangi i te marae. I kaha te tangi a te katoa. No nga mihi i te po: ka whakaatu mai te Minita, ki te mutu nga mihi, me haere tonu te mahi a nga Komihana whakatopu paanga a Ruatoki No. 1, 2, 3, me te hoko ki te Karauna. "Kei konei a Tiweka Anaru Te Kai-Rehita: homai o koutou hiahia i naiane." I muri i te Minita ka tu te tangata ki te tapae i nga hiahia o Tuhoe.

Ko te take nui, ko te tono ki te Minita kia whakatuwheratia he mokete moni ki a Tuhoe katoa, hei awhina i te mahi ahu-whenua, me whakatu hoki i tetahi Ropu hei takawaenga i waegnanui i te iwi me te Poari. I whakaaetia tenei e te Minita.

Ahakoia kaore ana nga Taitara o Tuhoe kia tatu, puku mahi tonu a Tuhoe ki te kowhiri i tona Ropu, kia awe te mahi tahi pera me nga Ropu o te Tairawhiti e hau mai nei nga ronggo. Ko te Ropu tenei:---

1. Teihi Paerata,
2. Erueti Biddle,
3. Tamarehe Waewae,
4. WiremuTereina,
5. Tuiringa Mokonuiarangi.

No te 27 ka whakapuaretia te Whare Mahi Tihi hou o Ruatoki e te Minita Maori. I hui mai te toko maha noaiho o nga upoko o nga whare mahi Tihi, Pata, o etahi atu waahi, me te Mema o te Pei o Pureti. He tokomaha rawa i hui mai kaore i rikirika. Ko te kupu nui o roto i te whaikorero a te Minita Maori, ko taana tono ki nga pakeha kia aata hanga ki nga Maori; kia kaua e hokona nga kau weriwere ki te Maori, ara nga "culled cows."

I muri o te tina, ka manuku te ope o te Minita ki Whakataane, ki a Ngati Awa. I taua rangi ano ka karawhiua te hoko

a Rua ratou ko tona iwi i Ruatoki. Ka kino te haere! Auwa-hi ana te korahora o Ruatoki.

Kia ora nga Etita,
Teihi Paerata Ruatoki 3/12/29.

Ki nga Etita o te Toa: E hoa ma kia ora huihui mai ano tatou. Tenei kei te maumahara tonu te whakaaro ki te panui a ta tatau Pepa: tena te wa e timataria ai ano te whakara-popotoi nga WAIATA MAORI o te Motu. No reira ko te mea tuatahi, he whakamihī ki te Minita Maori, me tona Ropu; mo te kaha, me te uaua ki te whakakawenata i nga taonga o nga matua. Engari, Etita ma: puta rawa mai nei te "Nga Motetea" hou, ana. Ko nga WAIATA a etahi iwi tau ke he iwi ke. Ko nga whakamarama, huri iho ana ano he kai oraora taua waiata mo te iwi naana ai.

Ahua mehamēha te tangata ki te haere ki runga i nga iwi nei, i runga i te takararo o te whakamarama o etahi o nga waiata. Na, ko te hiahia i runga i tenei tuhī atu ko tenei, ara, i mua o te whakakawenatatanga i o tatau taonga, me aata karanga rawa nga mohio o tena hapu o tena hapu o ngaitaua, hei hoa mo te Minita. Me aata wanagna te waiata ka kopaki ai ki ro pukapuka.

E hoa ma ehara i te whakahe, engari he pairi no te poho kia kawenata tika, to mauinifi to mohio, to manawanui, e whakapau nei koe i to kaha ki nga taonga o te Motu.

H. Thomas,
Ngati Te-Roto-o-te-rangi.
Rotorua 7/12/29.

TE INGOA NEI AOTEAROA

Ki nga Etita: E hoa ma tena korua. Kia tau ano nga manaakitanga kia korua e mahi mai na i ta tatou Pepa. Kia ora.

He kite iho kua nui rawa te take mo te ingoa nei Aotearoa, na reira ka hiahia ki te tuku atu i nga korero kei konei. Ko tenei ingoa na te wahine a Kupe i hari mai i Hawaiki ra ano. Naana i uhi ki runga ki te Motu nei Aotea. Ko tenei kupu Aotea e pa ana mo te ngakau pai o te tangata, ara ngakau whakaro nui ki te mhi kai. Ka ki he pataka whakatu ake. Ka kiia he aotea, ka ora hoki te ngakau. E rite ana ki te kupu ra "He ao-te-rangi ka uhia" mo waho tera o te tangata. Ka maru i te kakahu ka kiia he "ao-te-rangi."

Kaati ka tae te rongo o te Ika-roa-a-Maui ki Hawaiki mo te nui o te kai—haupu noaiho ki uta—haupu noaiho ki te moana—kaore he mahi a te ringaringa—ma te tai noa e hari mai ki

uta, ka kai te tangata, ka kai te manu, ka kai nga ngarara katoa. Na ka haerea mai na e Kupe raua ko tana wahine, me a raua tangata i raro i a raua, na ka tae na ki te Pikiparie Motu, na ka kite i te kai e haupu ana ki tonu te Motu—he paua, he kina, pupu, rimurimu, tio, hapuku, tarakihi, me era atu mataitai o te moana. Titiro ake ki uta e papaki ana te manu—te kuku, kaka, me era atu manu e tika nei hei kai ma te tangata. Na ka karangatia tena motu ko Aotea. Na ka titiro atu ki te moana o Hauraki ki tonu i te kutai me era atu mataitai, na katahi ka kumea te reo ina a AOTEROA. Na te reo i hari, uhi kaea ki runga i tee Motu katoa, whiti atu ki te Waipounamu. Kaore he rohe o te roa, he roa hoki i tawhai mai ai i Hawaiki. Ka karangatia ko te reo o te wahine ki uta “Aotearoa,” ko to te taane ki te moana “Nga moana a Kupe” Waiho iho enei hei karangaranga ma nga uri, mohoa noa nei.

Heoi, e nga whare wananga — Kapua Rangataua, Tuhi-taare Heemi, no mua iho ano mana o te reo o te wahine. Ma te wahine e tapatapa ka tika. Ma te wahine e powhiri te manuwhiri, ka maru. Ma te wahine e hohou te rongo ka mau. Titiro atu ki te whare kii o te Arawa, ki te parekura a Hongi Hiki, he reo wahine ka ora.

I mohio a Hatana he reo mana to te wahine. Tikina ana e ia patua ana ko te wahine i te tuatahi, a, na te wahine te kupu ki taana tane kia Arama, ka taka raua ki te he. I te whakahokinga mai a te Atua i te Wairua ora ki te ao, ina rototia mai ano i te wahine, maea ake ko Ihu Karaiti. Na he wahine te huarahi mai. Waihoki ko te ingoa nei Aotearoa he wahine ano naana i tapa ki te Motu nei.

E rua nga mea nunui i hanga e te Atua ki raro nei — he whenua, he wahine. Ta te whenua, he kai, ko ta te wahine he tangata ina e noho nei i runga i te mata o Aotearoa.

I te hokinga o Kupe ki Hawaiki, ka korerotia e ia nga mea katoa, tae noa ki nga mataitai o te moana. Naana ano i aata tohutohu te huarahi mai mo ratou katoa.

Na nga rongo o nga mataitai, ko te haerenga mai tena o Toi te Huatahi. Te taenga mai ka kimi i nga kai uta, kaore i kitea. Kua horo ke pea te tawa me te hinau i tona taenga ma. Te hopukanga atu ka kainga ko te tinana katoa o te rakau, a waiho tonu iho hei ingoa mona ko Toi Kairakau.

Kaati, mo Aotea waka: Kaore i ahu mai tenei waka te ingoa nei Aotearoa. Kaore. Mehemea no taua waka te ingoa o te whenua nei kua riro ko tona ingoa ki runga i te waiata nei:— “Tainui, Te Arawa, Matatua, Kurahaupo Tokomaru, Aotea.” Ko tetahi ki te korerotia i whakatotohutia a Aotea ki Kawhia, a e tika ana me mau tona ingoa ki tetahi waahi o reira. Ana, kaore kau ana.

E hoa Rangataua Keepa, e ki na koe, kei Taranaki na te tuturu o te maoritanga. E tika ana ano. Hui tahi pea ki etahi whakaakoranga kaore nei e mohiotia a runga, a raro. A te Ua Haumene, me ana whakaakoranga. Kua maroke tera. A te Whiti raua ko Tohu, heoi ano. Na ko Ratana. Katahi te mea rereke rawa. Kua rima nga atua ki tenei: ko te Tokotoru Tapu, nga Anahera Pono, me te tangata. Kei-whea mai nei!

Hakare Paraone
Ahumea Coromandel. 19/9/29

Ki Te Etita

E hoa kia ora koe

Anei nga whakamahara tanga ki nga ra i hemo ai a matou tamariki te pukapuka ka tukua atu nei i te taha o tenei. Penei he waahi wa tea mo te perehi atu ki to peepa Toa Takitini. Ko enei tangi toru nga tangata e mohio ana Kua tonoa kia matou kia tukua ki waho koi ngaro tonu atu koia nei ka hoatu nei ki te taha o nga whaka maharatanga ki a matou tamariki.

Nga tangi tuatahi i tuhia na i raro (Paretu) Koia na te matua wahine o Rangiuia. Ko te tangi whakamutunga na—Na Rangiuia i tuhituhi.

Ko tenei o nga tangi a Rangiuia kaore i te maha nga tangata e mohio ana.

Kia ora koe
Na Nopera me Tina Rangiuia
P. O. Box 22
Tolago Bay,
East Coast.

HE WHAKAMAHARATANGA

Kia Marie Marino

I hemo ki Te Ruapekapeka Uawa (Tolago Bay) i te 16 onga ra o Oketopa 1929 ona tau 12

He whakamaharatanga ano hoki.

Kia Mona Hine Tinaku Marino.

I hemo ki Te Ruapekapeka Uawa (Tolago Bay) i te 20 onga ra o Noema 1928 ona tau 23.

NGA TANGI A NGA MATUA O MATE RAUA KO MONA

*E tangi ana au e ki au tahi ka maheno ite rua
He mahuki tu noa ka ngaro i ona amo
Hei tu aumu atu ra e ki runga ite arorangi
I whaka haputia te kakano ki te ngutu o te wehe
Horahia ki runga i te taupiri ko ia te ua whero e*

*Ki rawa atu au e "E hika ka tu taua ko runga ra
Ki ana mai tera "Puritia te toka i Whekenui
Kia mate whaka taane ai au e ki te ngutu o te pa
Taria ia ra kia unuhia i te hoe whaka kau
..Rara noa ia ra ki runga ite hiwiroa e"*

*Ko wai o Tukota e i kainga e au
I nui mai ai ra o hara kai poke ki te makau
Te matakita ki rawa he tawhera taupoki note wai o tera
Kohe waka whakatekata ia ra naaku ki te kahu o te wai
Kia tangi te umere ra ehara ko Uwetonga
Na Tamatanui korua e, na Hikataurewa
Na Rongotipare ra koia e whanatu na e--*

Na Paretu

*He rangi au e tatari he raro e manako atu
Mo aku mea ra kaore ano i puta mai
I te ra ka tau ka tu kai uta e*

*I te tai ka tau ka maunu mai ite hukinga
Tenei te rere nei i runga nei i runga i te au whakaheke
Ka hangai ki Hauaiti nui nei
He hangai koutou ki Hauaiti nui nei
Ko Tutehurutea ko koutou e hika ma e*

*Ko koe kai te ta e whakatangi ana ite hoe
Kai Te Ruapekapeka ka rongona atu e au
E whaiwha ana mai koi tutata ki uta ra
Mo te waka raia kia toia ki tahaki
Ka riri mai na koe ki taku whakeketanga e*

*Ko wai ka tohu iho ko te rangi tonu tenei o te mate
Ka hupeke na koe te aki to rawa iho
Ko te nenge ra ia ka waiho nei kia au
Kuru rawa iaku iwi ite ra roa ote waru
Kia noho atu au i konei e hika e
He matihe ia nei e hoki mai ki te ihu e*

Na Rangiuia

MAHI MIRAKA O TARANAKI

Kanui nga tohu kua puta, kua paaha ki teao mahi kei te haere whakamua nga iwi o Taranaki ki tenei mahi kurutete miraka. Kua tae hoki ki reira haereere ai, ahakoa i aria noa te haere kei te kite kei te rongo i ana kaha ki enei mahi me te puta pai mai hoki o te hua o te hua o enei mahi ki nga morehu o Taranaki nui tonu.

Te hunga taitamariki i tupu ake i muri i o ratou tupuna i a Te Whiti me Tohu me o ratou maatua kua mene ki te po kua whawha ki te akoranga a te wa kia tapiki.

Ahakoa nga poropitanga kei te rongorongo ratou, kei te whawha etahi, otira kanui te whakamihhi mo te kitenga-akanohi, a tinana hoki, e kei te ata waihotia ake era poropitanga ki tona wahi tapu ano takoto moi ai, engari kei te whakahaere atu i to te wa reo e karanga nei ki te iwi nui tonu kia mahi.

I te mea kua ngawari ake nei te kitea atu a kua marama mai nei etahi o nga buarahi hei tiki atu i te moni awhina i a koutou, a kua noho mai nei mo tatou ano Te Minita Maori ahakoa kua puta mai a Maui ki waho, katahi ka tika kia kaha mai a Taranaki ki te ahiaki kia tukua atu enei awhinatanga tika hei tautoko mai i te hunga taitamariki e takatu mai a ki te mahi ahuwhe nua. Kua eke tonu mai tenei te Rau Tau Hou ki runga i te Motu na reira ka mihi ki nga tohu kaha o Taranaki.

Kia kaha. Awhinatia mai hoki ta koutou pepa maori hei reo, hei mokai ma koutou.

E Te Whiti. E Tohu! E Tahupotiki, E a ratou tamarki! E a ratou mokopuna! E Te Iwi Nui tonu!

Tena koutou i raro i nga Mana o Koutou Maatua me o Koutou Tupuna, maira ano!

Tapiki! Whakapurua ki ta te wa e karanga nei "Haere mai ki ahau e koutou katoa e mauui ana, e taumaha ana, maaku koutou e whakaokioki."

A MORIKAU WHAAMA

Kanui te koa mo te taenga mai o te ripoata kei te kaha rawa te whaka haere penei o nga whaama a te iwi. No te wa i haere ai Te Minita Maori ki Taranaki ka peka atu Wanganui, a koia tenei tetahi o nga take nui i whakatkatoria ki tona aroaro. He nui hoki ana kupu whakakaha i te ropu taitamariki o Wanganui mo runga i te mahi i taua whenua. Ko te nui o taua poraka i te tuatahi 15,776 eka a no muri nei ka whaka hokia tetahi wahi ki nga maori. Ko tenei poraka i wehea nei hei paamu no Morikau Nama 1 no Ranana, no Ngarakauwhakarara.

I hoatu taua poraka ki Te Poari hei mahi paamu, me kore te hunga taitamariki i Wanganui e kite i tera tu mahi ka whawha atu ki te mahi pera.

Kaati he nui nga ahuatanga o te he o te whakahaere tanga i taua paamu i nga ra tuatahi, katahi ka niuitia te ahua a ka kitea nga wahi e ngoikore ana o te whakahaere, a i roto i enei tau tata nei ka timata te piki haere o te pai, tupono ai hoki te pikinga o te utu o te wuuru katahi ka tino pai rawa.

I a Mahehe 31st 1929 ko te £32. 133. 6. 8. Kaati apiti atu ki tenei ko te moni a Te Aotea paori £ 7. 189. 6.

Otira ko nga moni me nga ahuatanga o te painga ake o te whenua i runga i nga taiapa, whakapai i nga ngahere, karaihetanga, te wai, mahinga rori, nga whare e £32, 280, 12, 8. Ko nga karache e £16, 496, 13, 0. (hipi kau, hoiho, koati). Nga mihini kei runga e £849. 9. 2. Ko nga hipi kei runga 10,937 i a Mache 31st, 1929. Ko te wariu £12,824. 17. 0. Ko nga hua i puta mai i nga hipi £5, 364, 9, 10. Ko te huinga atu ki nga wuuru ka piki te hua ki te £10, 197, 3, 0. No nga kau te hua i puta mai i a Mache 31st. 1929 £1,724. 13. 3.

Kaati i tino kitea te kaha o te pikinga ake o te hua i raro i nga whakahaere hou. Ko te tumanako kia pera tonu te kaha haere o te piki o nga mahi. Kei te topea e 400 atu ana eka i tenei tau. E 5,000 eka kua watea, a kei te toe 6,907 eka hei whakapaitanga. Ko nga tangata no ratou tenei whenua e 2,059. No enei tau kua hori ake ka whakaturia to ratou komiti Maori hei whakahaere i to ratou taha, kaati nui atu hoki to ratou mataara ki te whakaatu i nga mea e pouritia ana e ratou, a na to ratou kaha ka nui nga mea kua takoto marama inaianei kaore nei i marama i mua.

TE PIHOPA O AOTEAROA

(Taanga Manawa Tomoana)

Kia tau ra ano pea a koutou whakariterite me te ingoa nei Aotearoa e Rangatana ma, ka tahi ano ka tau te remu o Te Pihopa ki raro! E taea te pehea! E Keremeneta e tangi nei ki to Upoko-ariki, waiho atu i kona haere ai, mahi ai, whakarata ai i to iwi, apa he mahi iti kia moea te po! Engari inoi tahi tatou kia hoatu, kia ringihia atu he kaha mau-roa ki runga i a ia kia purata tonu ai, kia momona tonu ai, ana mahi me ana kauhou ki t iwi me kore taua e waimarei ki te tae ki te haora e kotahi ai te hapai a to iwi maori i te hoe o Te Whakapono. Kei te heke atu to taua nei whetu, kei te whakaata ake tera whakatauki ra kia taua "Ka pu te ruba! Ka hao te rangatani!" He whanuitanga ringa noa hoki te marae kua homai hei koringa mo taua, e piri mai ai nga

kupu waiata a ratou ma e mea ra:—

“A taua tatari hoki anei!”

“Katahi nei hanga kino na Te Atau!”
etc. etc. etc.

Otira mehemea kei te pera o whakaaro, he mea pai ke kia whakapaua te kaha me te hinengaro ki te kaainga nei me te iwi, i te whkapau atu ki nga motu nei haere ai, ki te hui pihopa.

Ka eke tenei ki runga i nga motini maha o te Ao Mihingare e tautoko nei kia haere a Aotearoa ki te Kauhanganui. He whakamrama tenei i nga mea i kitea iho roto i oku mohiti. Nga Kai-arahi Nunui, Nga Kai-Hautu o Te Rau-tau Hou ko Ta A. T. Ngata mo te taha kia ‘Hiha’ a ko Peneti kua kiia nei ko Aotearoa mo te taha Wairua o Te Iwi Maori. Kaore ta ‘Hiha’ i memene nga paparinga mo te kupu whaka-kiingi i a ia mo Hamoa, engari i kakati nga niho kia noho ia ki roto tonu i tona iwi waihanga ai i nga paruarua me kore e tupu matomato te iwi i roto i ona ra taki-itiiti rawa e toe nei.

Ko raua tonu raua; he Minita mo nga Mea Maori tetahi. he ‘Minita’ ara ko te Pihopa o Aotearoa.

I o raua ra e Ngata ana tetahi, e Peneti ana tetahi, na raua tahi ano i whakarite o raua whakaaro kia kaua hei te pakeha he pihopa i roto tonu i nga meneti, tekina ranei o te mahinga i taua take nui, ka whaiti tahi, a tino pai hoki, taua putake. Kei te whakamoemiti tethi me tetahi, me to iwi nui tonu i tenei ra; a kei te takahia nga marae o te motu e tetahi me tetahi o raua. He mea whakamiharo tenei.

Heoi ra ko te patai:— Nawai i penei ai? Ma wai hoki ka penei ano? Te whakautu “Ma raua anake.”

TE AITUA I OPOUTAMA

No nga marama timatanga o te tau nei i mate ai tetahi tangata i roto i nga mahi kawanatanga i Opoutama, i horoa e te kohatu i roto i te ‘koare.’ Ko taua tangata nei ko Par-aone te ingoa no Heretaunga nei i haere ki nga mahi kawanatanga ka pa nei ki tenei aitua. Kaati he nui te roa o te wa i whakahaere ai te ahuatanga mo tona wahine me a raua tamariki, ara kia whai whakaaro te kawanatanga. Kaati i runga i te kaha me te manawanui o Bob. Tutaki ki te whakahaere i taua tono i runga i tona turanga mangai mo te hunga mahi, ka puta te mahara a te kawanatanga kotahi mano pauna (£1000) ma taua pouaru me ona tamariki.

Kanui te whakamihhi o Te Toa mo tenei ahuatanga. E kui koutou ko tatou tamariki. Kia kaha ki to koutou rangatira-tanga i roto i tena aitua. Kua mate to koutou matua, me ara

ake hoki i roto i a korua tamariki he "Tetekura" waimarie ake i to tane kua wehe atu i runga i tena huarahi he.

E whakaatu ana tenei i te pai o te whakaropu haere i a tatou i tena wahi i tena wahi ahakoa he aha te iwi, te hapu, te haahi, nga whakapapa ranei, na reira e nga Toa Takitini, e nga kai korero o to koutou pepa, tohaina enei tu ahuatanga ki o tatou marae maha, a ka awhina mai i tenei o koutou patu-watawata hei reo hei mokai pikau mo a koutou whakaaro maha mo nga tikanga e piki ake ai te iwi ki te maramatanga ara rawa ia mo Te Whakapono.

TE MATE TAIPOPIWA

Kei te hakirikiri ake kua ngau haere ano te mate Taipo-piwa nei kei roto o Heretaunga otira o te mutu katoa. E wha nga mea kua tae kei te hohipera, engri kore ano he mea i tangohia atu; e kiia ana na te mahi pokapoka nei i penei ai te ngawari o te paanga mai. Kua whakahautia ano kia pokapokatia nga tangata o Heretaunga nei. Ko te hiahia kia ngwari te iwi ki te tuku i a ratou me a ratou tamariki kia peratia. Te hunga i marama ki to ratou oraititanga i nga tau e toru ka pahemo nei, i haere ai a Takuta Te Rangihiroa, me nga mema o nga Kaunihera Marae, me a ratou Naahi ki te pokapoka haere, otira i Heretaunga rawa nei me Te Ratana pa. e tika ana kia ngawari rawa mai mo tenei putake. Na konei ka whakaatu kia manaakitia mai nga Takuta nga Kaunihera Marae, nga Naahi e haere ana i roto i nga rohe koira te putake.

Hei aha te whakarongo atu ki etahi tu pakeha maori ranei e whakatoi ana ki aua mahi, ko te ora mo te iwi e ata whakaaro, ka manaaki i tenei whakahau.

"TE MANU KAIRAKAU E PATUA I WAHIKE"

"TENA KO TE MANU TAUPUA E PATUA I TE KAAINGA
(Na P. H. Tomoana)

He whakatauki enei i whakahuatia e Pareihe i mua tata atu i tona hekenga atu ki Nukutaurua me nga iwi o Heretaunga nei i te mea e pokia ana ratou e nga tauamaha o te mutu e whakaeke ana ki te tango i Heretaunga hei kaainga mo ratou. He poroporoaki ka puta enei kupu atahua i tenei kaumatua. E tika ana hoki kia whakatepea etahi korero e peka ana ki enei tu korero hei whakaohoho haere me kore e mauria e etahi o tatou hei whaka-wairakau mo nga pitopito korero. I raro tenei whakaupoko ka watea he whakaputanga i nga pa whawhai i patua ai nga iwi o Heretaunga nei e nga iwi

whakaake me nga pa hoki i taea e nga iwi o Heretaunga nei te tawhai atu.

Ko te mea na ana i whakamama te whakaaro ki enei tu korero na-te-mea kua eke nei tatou kei runga i te wahanga o te tau tawhito e kiiia nei ko Te Raumati, e whakatama-tane haere nei nga puawai atahua o i ahua, o ia ahua, i whakawairua ake nei i te koanga o te wa, te kaupeka o te tau na ana i wani te ao rau rakau, te ao karache, me te ao wairua, ka hoki whakamuri te mahara ki nga ra e houkura ana te mana tangata, e rangona ana nga reo reka o Te Waonui-a-Tane, me ana matohu mo nga ra kei te heke iho, e whakakoromaki i tena kaumatua ki tana i tumanako ai ki tana i hiahia ai i tupu ai te ngakau mataara i roto i o ratou nei ra mo nga po kai, mo nga po korekore, mo nga taua kei te haere, e ruke atu ai i nga mea hua kore, e whiu ai i nga kopura whai oranga mo nga ra kino kei te heke iho ki roto i nga pataka.

Ka waiho ake nei enei ra hei whakawhaititanga i a ratou mahi me o ratou pa hei whakaatu ki nga toenga morehu o tena waka o tena wka i enei kupu atahua "Te Manu Taupua! Te Manu Kairakau." Kaati ka marama nei i a tatou enei kupu whakamarama, ka timata ake ki nga pa.
Te Roto-a-Tara:—

Koia tenei ko te pa o Rangitane me Tara i te wa ka riro i a raua te mana o Heretaunga nei. He mokopuna raua na Whatonga me Tangowhiti. Kei te tata tenei pa ki Te Aute Karaeti, he moutere kei waenganui o te Rototara moana. E tae ana nga tamariki tuatahi o taua kura ki taua moutere, ka kite i teneia mahi a te pititi, waina, e tupu ana. Kitea ai hoki te angaanga tangata i ro-te-wai i nga tauranga waka. E kiiia ana i te takiwa e karapotia ana taua pa e nga taua, pehia ai te tahaa ki raro i te wai kia kore ai e uru he hamuti ki roto. Ma tenei ahua e riro ake ai he wai purata mo te tahaa.

E piri tata ana tenei pa ki nga whenua i tukua hei kura mo Te Aute Kareti e Ngai Te Whatuiapiti ara e Te Hapuku ma kia Mita Hamiora Wiremu.

Na nga whakane-nene me nga tauwhainga ki nga mana rangatira i roto o Turanga ka wehe mai a Taraia raua ko Te Aomatarahi ki Heretaunga nei, a ko tetahi tenei o nga pa i noho ai raua ko Te Rotoatara.

Otatara:—

I te pa nei a Rangitane me Tara e noho ana ka rangona atu kei te haramai te matua a Taraia raua ko Te Aomatarahi, ka tohutohu a Rangitane kia Tara "E He toa tenei iwi e haramai nei!" "Ka whakatauki a Tara" Tutu te kahawai o Kopututea, ka whanatu Tara nei ka pao."

He pa nui tenei, kei te kitea tonutia te karinga i nga parepare me te nui noa iho o te mahinga i taua pa, e toru rau

eka pea te rahi o tenei pa, kaati riro atu i te matua o Taraia raua ko Te Aomatarahi. No tenei te hinganga, hinga katoa nga pa o uta atu, ka whati a Rangitane kitawahi o Manawatu Akitio:—

Ka haere atu a Te Aomatarahi ma te taha moana ka tutaki kia Tara. He whana ta tetahi! He whana ta tetahi! Nawai ka whati te taua a Tara ka watea te mana o Heret-aunga nei kia Taraia raua ko Te Aomatarahi a tae noa mai ki te wa i a Te Whatuiapiti, he uri no Kahungunu, i parekereketia mai i roto o Turanga. Wheao me Te Rotoatara:—

No nga ra ano i a Te Whatuiapiti ka nohia enei pa e rua. Ko Wheao roto tata atu o Te Hauke te kaainga o Te Hapuku kei reira nei a Hori Tupaea raua ko Makuaiteangi e noho ana, me nga iwi o Te Hapuku He tangaga atahua a Te Whatuiapiti he tangata toa hoki. Otira no te rironga mai o tona wahine o Te Kuramahinono ka tupu he ri-riri ki waenganui i a Kahungunu ki Te Wairoa, ka heke mai ia ki Wairarapa. Rokohanga atu e pakanga tonu ana a Rangitane me Kahungunu, ka whakaekea ko Wharemauku, ko Waingawa he pa-horo, he parekura.

No te pakanga i Wharemauku ka kitea te toa o Te Whatuiapiti, ka korero a Hikawera "E ta ma! Kaua hei tukua kia pungarehu te ahi e ka mai ra tiki atu ka tinei. Whakahokia ta tatou tamaiti ki te kauanga i Hanganui, kia tiwhana te atua nei tiwhana i runga i te umu i taona ai a Tunui a Takaha." Ko Hanganui he whitianga kei runga atu o Whakatu e tata ana ki Te Kohupatiki, kei runga atu o Tanenuiarangi.

Ko te hokinga tena o Te Whatuiapiti ka tae mai ki Akitio, e whai ana ano nga uri o Rangitane, katahi ka whakatakina e ia kia tae ki Marotiri kia kotahi te patunga i nga matua nei. Kei roto hoki tetahi wahanga i te pa i Marotiri. Marotiri:—

Ko tenei pa kei te tata ki Porangahau me Otautane, he pa no Irakumia he uri kia Rangitane.

Tae rawa i a ia te whakataki o tera ope e whai ra i a ia ki te taha o te pa, katahi ka rere ki mua o te ope whakawhaiti ai i tena mea i te huata, tuatahi, timata mai tetahi pito tae noa ki tetahi pito. Tuarua, ka huri ki tetahi taha, timata mai i tethi pito tutuki noa ki tetahi pito. Ka miharo nga maatua ki te toa o Te Whatuiapiti. Ka hinga Rangitane ka whati ki roto i te pa. Ka karanga ake a Irakumia "E ta tirohia ake to taua iramutu, ka kawae ake ki au." Katahi ka ui ake a Te Whatuiapiti "Ko wai tena? A he aha te tohu?" Ka karanga iho tera "He urukehu. Kei waho tonu te karihi."

Ka kitea ka tapahia te upoko ka mauria atu me te karanga atu ano "Ina tikina mai" Karanga iho a Irakumia "Mauria ake" Ka karanga ake tera "E! Kaore au e haere atu kei mate au i a koe." Ka mea iho era "Kaore koe e mate i au." Ko te haerenga atu o Te Whatuiapiti ka hoatu te upoko o Tupito. Katahi ka tuku te ihu o Irakumia kia Te Whatuiapiti, ka mau tena rongo. Koia te whakatauki e mau nei tae maiki tenei ra "Te ihu tuku mai i te po."

Ka hoki mai a Te Whatuiapiti ka tae mai ki Pukekaihai. Pukekaihai:—

I konei ka tutaki ki nga rangatira o Heretaunga kia Tupokonui raua ko Tupaka e roherohe ana i to raua kaainga, katahi ka whakaohotia e Te Whatuiapiti, ka oma te tokorua nei, ka whiti atu i te awa o Tukituki i raro atu o Te Waipukurau, ka karanga ake kia Te Whatuiapiti "Ka mutu ano to maua maunga i a koe "Ka kapo atu te ringa o Te Whatuiapiti me te karanga atu "Hoatu ra! Tena te rito toetoe mata a Hine-te-moa te haere na."

Kaore hoki i roa te whitinga atu kua mau era, patua iho ka tapaina te ingoa o taua whitianga ko Tupokonui raua ko Tupaka. Ka whakanohoa tenei pa me Moana-i-rokia e tata ana ki Hatuma. Ka haere atu ia i reira ki Ruahine.

Pohatunui-a-Toru:—

Ka hanga e ia tenei pa ki Ruahine, kei waenganui o Tukituki me Makaretu. Nona i konei ka tac te rongo kia Te Rangitaumaha ka tonoa atu te karere kia haere mai ki te hohou i te rongo. Kaore i haere.

Engari i kohiritia e ia tetahi ropu wahine e wha-tekau a ko tona papa ko Te Aukamiti i tonoa atu hei hoa mo te ope wahine ra.

No ratou e haere atu ana ka tutuki te waewae o Te Aukamiti i te kohatu. Ka karanga atu te ope he tohu ariua, me hoki ratou. Ka karanga atu a Te Aukamiti "E kore ahau e hoki i te waewae tutuki! Apa ano he upoko pakaru!" I pakaru tonu hoki te upoko i Matakakahi.

Te Matakakahi:—

Ko tenei pa e tata ana ki Omahu, kai tawahi atu o Tutukio-paki te kaainga tawhito o Airini Tonore.

I kohurutia te ope nei ki taua pa. I whaimahara ano a Tamahikawai kia Te Aukamiti, ara i kuhua atu he huatu ma ana hei rapu utu mona. Ka karanga ake a Te Aukamiti "Ko Tamahikawai koe?" Ka mea iho tera "Ae, ko ahau tenei." Katahi ka karanga ake tera i roto i te whare "E kite koe i a Te Whatuiapiti, ki atu kia ia kei mauria e ia tenei ahua, engari kia kotahi mo matou 'He tapiki wewete i te awatea' kia reka ake ai te taringa ki te whakarongo."

Tona tikanga kia kua hei mauria he kohuru he ngaki mo

to ratou mate, engari me riri awatea, i te ra whiti ana, Kaore he tenei ahua e tenei nei.

Ka tae te rongo o te mate nei kia Te Whatuiapiti, ka tangi ia ki ona matua me ona tuahine katahi ahi ka haeretia ki te taha moana, i te aronga ki Kairakau, ko te pa ko Manawarakau, i reira ia e moe ana i te taha o tona papa i taotu. I te ata ka huaki te taua a Ngati Kahungunu, ka whaia e Tamahikawai he toa hoki tenei tangata. Ka whiti i te awa, ka puta atu i te ngahere a ka hinga a Te Whatuiapiti. Ka karaanga atu a Tamahikawai "Tena hoki koe te hinga na!" Ka karanga ake a Te Whatuiapiti, Waiho ra kia hinga ana i te whenua, i te tangata kua tupu i mua." Ka titiro mai a Tamahikawai e kore e mau i a ia, katahi karanga atu "E ta ka puta ano koe, tu mai. He kupu ake na to papa na Te Aukamiti" E kite koe i a Te Whatuiapiti, ki atu kia ia, kei mauria e ia tenei ahua, engari kia kotahi mo matou, he tapiki we wete i te awatea kia reka ake ai te taringa ki te whakarongo ake!" Ka kapo atu te ringa o Te Whatuiapiti.

No nga ra i muri mai ka tonoa e ia tona papa a Hikawera hei tiki i nga uri o Rangitane i Tamaki a Ngati Mutuahi a Ngati Pakapaka. Ka ki atu a Hikawera "Akuanei au ka patua." Ka mea atu a Te Whatuiapiti "Kaore koe e patua. Ana taku ihu tuku kei runga i a Irakumia!"

Ka haere te kaumatua na, ka metia kia patua kaati na te ihu tuku nei ka ora. Ka rewa era hapu, tona hoatutanga ana ko Roro-o-pipi ko Aroaro-tahuri he parekura kei Te Whanganui-o-Rotu, te moana i roto o Nepia. I muri tata tonu mai ka whakaekea te pa o Te Rangitaumaha e Te Whatuiapiti me ona iwi. Kei mua ko Te Whatuiapiti e okooko ana i tena mahi a te huata, ka rere ake a Te Huhuti, te tamahine a Te Rangitaumaha, tu ana i mua o nga taua nei, ka mau i konei te rongo. No Kau-inanga kei te Wairoa, ka mau hoki te rongo ki tera wahi, ka houhia tenei rongo, ka ea te mate kohuru. Ka rite te korero ohaaki a Te Aukamiti, ka hoki a Te Whatuiapiti ka noho tuturu ki Te Rotoatara, ki Wheao.

Ka whai a Te Huhuti i a Te Whatuiapiti, kaati kaore a Te Rangitaumaha i whakaae, ka oma nei a Te Huhuti, ka kauria te moana o Te Rotoatara ka moe i a Te Whatuiapiti. Ko te koka ia ko Hine-te-Moa kaore i whakaae i runga te koruhutanga i te ope ra me tona tungaane me Te Aukamiti. Kaati i te taenga atu o Te Huhuti ki roto i te whare ka riri te kuia ra ka karanga atu "Ha! noho ana me he hore! Ha! noho ana me he teko."

No muri ka whanau ona tasina ka tapaia ko Hinehore raua ko Hineteko.

Ka noho tuturu i runga i tenei maungarongo. Ka parekereketia atu nga rangatira maha o Heretaunga me te motu e tu mai ra hei maunga teitei mo ena iwi mo ena iwi, huri noa

Turanga, Tuhoe me era atu pekanga maha e korihi nei roto i enei ra. Kia ora katoa tatou.

Ka tupu a Te Whatuiapiti hei tangata mo Heretaunga, ka kiia ko Ngai Te Whatuiapiti ki tenei taha o Keteketerau ko Ngati Kahungunu ki tera taha. Ka penei te karangaranga i a ratou tetahi ki tetahi, otira kei nga haere ki waho, ka horapa tenei ingoa Ngati Kahungunu Katoa, timata mai i Wairarapa, Heretaunga, Te Wairoa, tae noa ki Te Mahia. Te Horehore:—

E tata ana tenei pa ki Te Takapau, he pa whakamataku tona tu. I whakamatautia e Tangi-te-Ruru, no Waikato tenei pa otira ahakoa he pu tona rakau, kore rawa i taea. Ko nga tangata o roto ko Hawea Toataua, ko Ngaokoite-rangi, ka Ngarangikahiweru, ko Te Kikirioterangi.

Te Puketapu:—

Kanui nga ahuatanga i tenei pakanga, otira ko tenei te mea e tino tata mai ki au nei ko etahi wahine tokorua e kiia ana ko te koka kia Taipua raua ko Te Otene tetahi. Ka tae te rongo kia Te Rotohenga katahi ka haeretia e ia ka tukua ngarotia kia hoki ki o raua iwi. Ko Te Rotohenga ara ko Winipere i moe i a Tini ka puta ko Karaitiana Takamoana raua ko Te Meihana Takihī. I muri ka moe i a Te Hira Whawhaopo ka puta ko Henare Tomoana raua ko Te Uamairangi.

Kei te tata ki Moteo tenei pa, i whakaekea e Ngati Raukawa, Ngati Whiti, Rangitane me Ngai Te Upokoiri, te pae o nga iwi whakaeke. I hinga i tenei pakanga a Te Whatanui. No tenei pakanga hoki te Kaioara a Hinemotuhia e mea ra:—

*E muri ahiahi takoto rawa iho ki taku moenga, ...
E hine ahaku me pehea te whakaaronga iho,
E paheke rahi ana te toto rewā,
Te hunenga i raro ra.
E kai e hine i te wai-roro nou e Te Kauru,
Te tangata patu kino i te matua,
Ka noho pania nei.
Tenei o kutu e Te Hauwaho te ngaua iho nei,
Tera aku kai kei Ahuriri, ko Ngati Matepu,
Te Rau Hokochitu a Kahungunu, ko Ngati Kurukuru
Kia nui mai au kia kai atu au kia ruaki.
I te wai ra-rra o Muheke na ana nei aku hoa,
Koi whakahinga nui ki te awa ki Tutaekuri.
He aroha tonu ake ki te matua i waiho e te tau
Ka tae nga rangi o te noho ka nunumi whakararo,
Te pua ki te reinga ki te matua, oti tonu atu.*

Motukumara:—

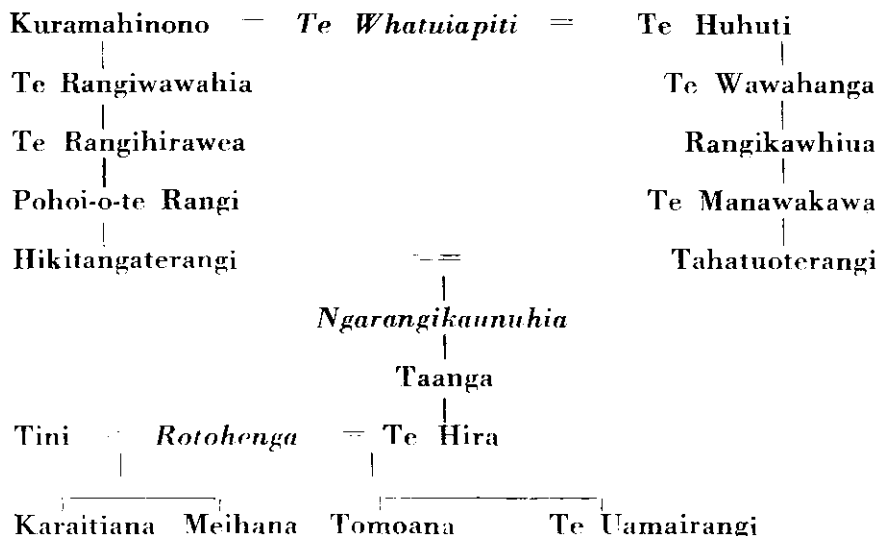
Kei te taha hau-raro o Omahu tenei pa i horo i a Nga-

tiporou ka riro nga maatua o Hohaia Te Hoata me Huare. No konei te taha-rua o enei whanau i roto i enei ra.

Tanenui-a-Rangi:—

Ko Meke te pae o Ngatiporou i tenei haere.

Ko tenei pa kei te raorao noa e tu ana kei te taha o te awa o Ngaruroro e tata ana ki Te Kohupatiki, ka houhia te rongo kia Ngatiporou e Ngarangikaunuhia, he uri moko-puna na Te Whatuiapiti. Ina te whakapapa:—

Otira kotahi te mea korero ake i konei ara mo Pareihe. I te mea ka taturu te haere ki Nukutaurua ka tu a Pareihe ki te whakatu rakau, he maero te kakahu, he taiaha i te ringa he mea wani ki te kura. E kiia ana he tangata tau, he tangata wana ki te mau rakau. Mutu rawa tona whakatu rakau katahi ka tahuri atu ki te iwi, ka puta i konei ona kupu poroporoaki. Ka mea ia:—

“I kawea atu e ahau taku tinana hei kai ma Ngapuhi. kaati i te mea kua hoki ora mai nei, taku kupu e Heretaunga katoa, e Wairarapa katoa, whakatika ki runga, ka haere taua. Ko a tatou ri-riri tara-a-whare waiho ake. Titiro atu ki taku ahi e ka mai ra i Te Whitiotu (Roa rawa) Waiho to taua kainga kia watea hei marae riri. Ka haere taua ki wahike titiro mai ai ki te auahi e whanake ana i runga i te hau-whenua. Otira kaua hei waiho kia pungarehutia ka tiki mai ka tinei. (Roa rawa) Ki te waiho tenei ahua mo taua, ina to taua whenua ko Heretaunga. Ki te kore koutou e whakarongo mai ki ahau, a Heretaunga e takoto nei ka riro he tangata ke: mate tangata mate whenua! He kupu na o koutou tupuna *“Te Manu Taupua e patua i te kaainga! Ko te Manu Kairakau ia e patua ki wahike.”*

Ka maringi te roimata i te mata o te iwi; mutu rawa katihi ano ka hotu te manawa, ka whakaae ki te haere me te tumanako; ka waiho a Heretaunga hei marae mo te riri. Koiane te heke ki Nukutaurua.

Okurarenga (Nukutaurua) :—

Ka tau a mua, kei te haere tonu a muri, ko te rongo rawa kua puta kua hinga a Te Pakake, a kua mate a Te Hauwaho me nga rangatira huihua o Heretaunga. Nga uri o Te Whatuiapiti pokopoko noa ki roto i nga ringa o nga Taua a Ngati Tuwharetoa, Ngati Raukawa, Ngatiawa, Waikato me era atu iwi o Te Taihauauru. Te pae o Waikato ko Ngati Tuwharetoa to Ngati Raukawa, Ngati Whiti, Ngati Tama ko Ngai Te Upokoiri.

Ka horo nei a Te Pakake, ka rangona kua riro ke a Pareihe kei Nukutaurua, ka maaro te whai a nga taua nei kia tutuki rawa ratou kia Pareihe ki Nukutaurua, a ko Te Heuheu te pae o nga iwi.

Tetahi pakanga nui, pakanga roa, Noho atu! Noho mai! Kai-a-waha atu. Kai-a-waha mai! Te po te ao kaore e moea! Taami atu, peehi mai, te ngarue tahi taha, me tahi taha, nawai ka pau te kai, a ka ruruku te tatoru ki roto i te hope, a kua kai i te uku.

Otira ahakoa te kaikoretanga kihei i horo te pa nei, engari ko nga taua i whakapiri mai i waho ki te awhina i te pa i mate.

Ara a Te Heuheu kei te titiro. Ka marama i a ia te kore e horo te pa nei, katahi ka unuhia e ia a Ngati Tuwharetoa. Nona te unuhanga ka unu katoa atu era o nga taua whakaeke ka ora te pa e kiia nei ko Kaiuku. Ka kiia hoki tenei unuhanga he koha na Te Heuheu kia Pareihe.

Whakawhitira (Waiapu) :—

I Nukutaurua tonu a Pareihe ka tae mai a Kakatarau no Ngatiporou he tono i a ia kia haere atu ki te whakapiki, i a Ngatiporou e hemanawa ana i nga iwi whaka-raro.

Ko nga kupu enei a Pareihe, "E ta! Kaore ano i moea e au te po, ko koe rawa tenei? Kaore koe e titiro mai kei te ka tonu te ahi, kei te marara tonu i runga i te tuara? Kaore koe e titira mai he kaainga ke, he taumata ke tenei?" Kaore he kupu a Kakatarau, otira i tirohia mata-karipitia. Roa rawa katahi a Pareihe ka mahara ki te koha a Ngatiporou i te maungarongo a Meke raua ko Ngarangikaunuhia i Tanenuiarangi i ora ai te tangata, ka whakaae a Pareihe. Ko hea tenei ko roto o Waiapu, i reira a Tamanuitera me nga rangatira huihua o Ngatiporou. Ka riterite nga kupu, ka hoatu, na ko Kekeparaoa tena, ko Tokaakuku tera kei Whangaparaoa-hauauru, ka hinga a Te Whanau-a-Apanui. Ka hoki mai ia ki Nukutaurua, me nga mahara kei roto e tupu ana kia toroa a Taupo me Waikato.

No TOKAAKUKU pea raua ko KEKEPARAOA tenei haka
 I tawhiti ano nga rongo i a PAREIHE
 KAI-A-TE KOKOPU e haramai ana,
 PAIRI taku poho!
 TE whakahongihongi, e rangona nei e au ki te tangata,
 A' hura ana mai roto HURA ANA MAI ROTO!
 Kowai o tawhiti i riro mai ki uta ra
 A' hei tukituki mo te tangata
 A' hei tukituki mo te tangata
 E ka rere raua nga momo ki whea e whāia mai nei e
Hongi
 A! E haria mai nei e Marama ka whanake,
 E haria mai nei e Marama ka whanake,
 Na ana ka pakia-hei!-hei!-hei!-ha!

Ka whiwhi i te paura me te pu, he utu whitau me era atu tikanga, i riro mai ai era taonga, ka mama te whakaaro hoki mai ki te kaainga i te mahara e toko ake ana kia tawhaitia a waho atu o Heretaunga, kia tutaki ki nga iwi i whakaeke mai nei ki te tango i Heretaunga.
 Omakukura (Taupo):—

Kaore i roa te hokinga mai ki te kaainga ka whakatika a Pareihe me tona iwi, i tika ana ki Taupo. I te huarahi ka torona mai e etahi tangata o Tuwharetoa, na Te Heuheu i tono mai. Te taenga mai ki te puni, e tutu-ngarehu ana te iwi nei, whakamataku ana te rite o te rere o te w wai me te tu-tamātane o te tangata.

TE TUTU-NGAREHU A NGATI KAHUNGUNU TAUPO

E Moho e?
 O!
 E Moho e?
 O!
 Tenei te Ruru te koukou nei
 Kei roto kei te tawhiwhi!
 Homai te here kia herea iho
 Ki te here a Matuku tangotango,
 I po-popoko ai ki te reinga.
 E! kei te rakau a Haua!
 E! kia whana ! tahi-maaro-huri!
 Na Pawa, ki te kereru tipu iho i runga
 O te kaki koua tungoua!
 — A! — A! — A!

Ngarue ana te whenua. E kiia ana kaore he ope taua o nga iwi whakaeke nei ki Heretaunga n penei te ringa me te wae-wae.

I tino oho nga tangata i haramai nei (Kowai ra nga ingoa).

Ka hoki te tokorua ra ka korerotia atu kia Te Heuheu "E! kaore e taea te iwi nei!!

Ka tae ki te pa ka rere a Te Heuheu kia Paraihe "E ta! tenei kei te mihi, kei te miharo kia koe. . Taku kupu 'Kei te mohio atu ki to haere' Haere e hoki i konei. Ko Waikato tenei. Ko ahau te kopura o Waikato, ka hinga nei i a koe, kua hinga i a koe a Waikato, ko ahau ake tena."

Ka mahara a Pareihe ki te koha a Te Heuheu i Okurarenga, ko te hokinga mai tena ki te kaainga.

Te Rotoatara Tuarua.

Kua nohoia e Ngati Raukawa Ngati Whiti, Ngati Tama, Ngai Te Upokoiri me Rangitane a Te Rotoatara ka hoki mai nei e Pareihe i Nukutaurua e rua nga ara, kotahi i tigaia ma runga waka i roto o Tukituki, ko tetahi ma Te Ngaue kei runga atu o Pakowhai. I tutaki tenei ope kia Paorikirik no Ngai Te Upokori, ka patua ka mate. I Te Rotoakiwa ka tuta-taki nga taua nei, ka whati ki Kahotea, ki Te Rotoatara. No te ata ka whakaekea ma runga waka, ka horo te te pa, ka mate a Tanguru no Tuwharetoa, he waka tahuri. He marau-tanga koia a Ngati Marau.

Kahotea:—

Kotenei pa kei t tuawhenua e tata ana ki Te Rotoatara; te taha Rawhiti-ma-tonga. Kei waho mai o taua pa te wahi i mate ai a Te Momo, i roto i te waiata 41 o Nga Moteatea Nama I. te kai-oraora a Karangi mo Te Wera raua ko Pareihe.

Ko nga korero kei au; i kitea a Te Momo me te tamaiti i runga i te tuara e waha ana (kowai ra?) i te parae e oma ana, ka meatia kia patua. Na Karaitiana Te Kahuirangi, papa o 'Mutu' (kei te mohio nga tamariki tawhito o Te Aute Kareti) i arai taua mahara, ka metia e ia me ata wewete i te awatea ara me peapurei marika. Ka tonoa e ia a Te Momo kia pakanga-a-ringa raua. Ka mahue te pu a Kahuirangi. He roa te wa e nonke ana raua a ka kitea atu e te nuinga ka mate a Kahuirangi ka rere pokanoa, ka rere ponana tetahi tangata. Ko te matenga tenei o Te Momo, he toa, kaore i mate tara-a-whare.

No roto i enei ra ka timata te whakaeke o Te Whakapono ki Nukutaurua me Heretaunga nei, a ka timata hoki te maunu o nga iwi whakaeke ki Heretaunga. Ka hoki mai a Pareihe i Nukutaurua ka noho i Te Awapuni, ko te mahi i tera wa he ako, he hapai i te whakapono.

Ka oti te kupu i Te Awaupni kia tikina o ratou whanaunga kia whakahokia mai a Ngai Te Upokoiri. Ka puta hoki ona kupu poroporoaki ki nga tangata o Wairarapa me Heretaunga "Naumaj e hoki ki tou momotu ahi ki tou momotu ahi. Tenei ahua i au nei whakarerea. E hari kinte whakapono hei ora mo koutou. Haere ki tau mea poto ki tau mea roa. No kou-

tou tenei ra; ehara i au. Ina to koutou kaainga a Heretaunga. Ma te pakihwi koutou e whakahoki mai. E tika ana tenei whakatauki "Ko te Manu taipua apatua i te kaainga. Ko te Manu kairakau ia ka patua ki wahike." Otira na te koha iraro e takoto ake ana koio koutou ka hoki ora mai. Haere e hoki i runga i te rangimarie. Kia mau ki te whakapono. O koutou taina a koutou tuakana e noho mai ra i Manawatu tikina atu whaka whaititia mai. Ka tu a Te Rotohenga ka pupuri i a Parehe kia noho tuturu ki Te Awapuni "E koro e noho hei matua mo nga morehu o Heretaunga. Ka ki atu a Parehe" Kaati ra e Roto i tenei; tukua ake ahau kia hoki ana. Kua tu Te Whare Karakia, tukua ake ahau kia hoki ana ki te whakatupu i te tangata."

I mate ia ki Te Awapuni a i kiia kia tanumia k te taha o Te Whare Karakia. I mauria hunatia ki roto i tetahi ana tanu ai i Te Matau-a-Maui (Kidnappers). No tona hokinga tuarua tangata mai i Nukutaurua ka whakaaratia te whare karaki, nei.

TE AROHA O RANGINUI KIA PAPATUANUKU

Ko nga ra me nga po kai, kai-kore o Kaiatea ara o Hanuere nona nei a Kaiwaka whetu.

MO NGA WA UA, KORE UA RANEI ENEI MATOHU

1--8 Kei waenganui o Tirea ki Tamatea-whakapa he matao he ua.

8--15 Kei waenganui o Tamatea-whakapa ki Rakaunui ka titakataka te pai.

15--23 Kei waenganui o Rakaunui ki Tangaroa-a-mua kaore e ata tau te pai.

23--31 Kei Tangaroa-a-mua ki Te Whiro ka ua ka hau.

Na Taharakau te whakatauki "E roa raro! E tata runga."

1. Tirea	12. Hotu	23. Tangaroa-a-mua
2. Hoata	13. Atua	24. Tangaroa-a-roto
3. Ouenuku	14. Turu	25. Tangaroa-kiokio
4. Okoro	15. Rakaunui	26. Otane
5. Tamatea-kani	16. Rakau-matohi	27. Orongonui
6. Tamatea-kaiariki	17. Takirau	28. Mauri
7. Tamatea-aio	18. Oike	29. Omutu
8. Tamatea-whakapa	19. Korekore-whiwhia	30. Mutuwhenua
9. Maure	20. Korekore-rawea	31. Tirea
10. Mawharu	21. Korekore-hahani	
11. Ohua	22. Korepiri-ki-Tangaroa	

Kaore he Toa i a Hanuere na reira ka hoatu to Ruuhiterangi i tenei putanga.

Ko nga ra me nga po kai, kai-kore o Ruuhiterangi ara o Pepuere nona nei te whetu a Uruao.

Mo nga wa ua kore ua ranei enei matohu.

7—13 Kei waenganui o Tamatea-whakapa ki Rakaunui he ua he hau.

13—20 Kei waenganui i Rakaunui ki Tangaroa-a-mua he pai N.NW. kino S.SE. te hau.

20—28 Kei Tangaroa-a-mua ki Mutuwhenua ko nga hau pai, kino, a Tawhirimatea.

1. Hoata	11. Atua	21. Tangaroa-a-roto
2. Ouenuku	12. Turu	22. Tangaroa-kiokio
3. Okoro	13. Rakaunui	23. Otane
4. Tamatea-ngana	14. Rakau-matohi	24. Orongonui
5. Tamatea-kani	15. Takirau	25. Mauri
6. Tamatea-aio	16. Oike	26. Omutu
7. Tamatea-whakapa	17. Korekore-whiwhia	27. Mutuwhenua
8. Mawharu	18. Korekore-hahani	28. Whiro
9. Ohua	19. Kore-piri-ki-Tangaroa	
10. Hotu	20. Tangaroa-a-mua	

Nga matohu mo Hakihea ara mo Tihema nona nei a Rehua whetu.

16—23 Kei waenganui o Rakaunui ki Tangaroa he paki.

23—31 Kei waenganui o Tangaroa ki Te Whiro he ua. Kia waimarie koe i nga ra hararei, kei maaku.

TIROHANGA WHAKAMURI KI NGA MEMA MAORI

1867—1929

No te tau 1840 ka 'hainatia' Te Tiriti o Waitangi, otira no Oketopa 10th, 1867 katahi ano ka paahitia te ture whakamana i Te Maori kia noho i roto i Te Whakaminenga Nui Tireni. Timata mai i taua tau tae mai ki tenei ra ka ono tekau ma rua nga tau ara nga tuunga Paremata o Nui Tireni nei. Koia enei ko nga ingoa o nga Rangatira Maori o te motu i taea te tirotiro haere i uru ki roto i Te Paremata hei mangai mo te Iwi Maori:—

Waipounamu:—

1868—70	Hoani Patihana
1871—78	Hori Kerei Taiaroa
1879—81	Ihaia Tainui
1881—84	Hori Kerei Taiaroa
1885—1911	Tame parata
1912—17	Taare Parata
1918—21	Hopere Uru (John Hopere Wharewiti
1921—28	Hape Uru
1928—	Tuiti Makitanara

Taihauauru:—

- 1868—70 Mete Kingi Paetahi
- 1871— Wiremu (Te Kakakura) Parata
- 1876—79 Hoani Nahe
- 1879—84 Wirimu Te Wheoro
- 1884—87 Puke Te Ao (mate)
- 1887—93 Hoani Taipua
- 1894—96 Ropata Te Ao
- 1897—1911 Henare Kaihau
- 1912—29— Ta Maui Pomare

Taitokerau:—

- 1868—70 Pererika Nene Rabera
- 1871—75 Wiremu Katene
- 1876—79 Hori Karaka Tawhiti
- 1879—84 Hone Mohi Tawhai
- 1884—86 Ihaka Hakuene
- 1887 Wiremu Katene
- 1887—91 Hirini Taiwhanga (mate)
- 1891—93 Eparaima Mutu Kapa
- 1894—1908 Hone Heke (mate)
- 1909—21 Doctor Te Rangahiroa
- 1912—29 Tau Henare

Tairawhiti:—

- 1868—70 Tareha Te Moananui
- 1871—78 Karaitiana Takamoana
- 1879—84 Henare Tomoana
- 1884—87 Wi Pere
- 1878—93 Timi Kara
- 1894—95 Wi Pere
- 1905—1929 Hon. Ta A. T. Ngata

Nga Mema o Te Whare Ariki:—

- 1872—1887 Hon. Hone Mokene
- 1872—87 (Ka mate) Hon. Wiremu Tako Ngatata (Hauauru)
- 1879—80 (Koriwhai) Hori Kerei Taiaroa
- 1887—97 (Ka mate) Hon. Rapata Wahawaha (Tairawhiti)
- 1898—1904 (Ka mate) Hon. Henare Tomoana (Tairawhiti)
- 1903—10 (Ka mutu) Hon. Wherowhero Mahuta Potatau
- 1912 (Ka mate) Hon. Tame Parata (Waipounamu)
- 1913 (Ka mutu) Hon. Wiremu Kerei Nickora (Hauauru)
- 1913—29 Hon. Rikehana (Taitokerau)

Timata mai i te wa i uru ai he mema maori tae mai ki tenei ra he nui nga uiui tanga kei te pai ranei kei te kino ranei te urunga atu o te maori ki roto i Te Paremata o te Koroni. He maha nga tikanga me nga ture i paahitia mai i Te Paremata kei te taumaha ki te iwi maori me nga tikanga na Te Paremata i titiro ka ora etahi tangata me etahi iwi i nga whakatau me nga whakaritenga he a etahi ropu.

Otira ko te mea whakamiharo ina ata whaka takina ko te ahua o te pootitanga a nga rohe nei i o ratou mema, ka kitea te kaha ki te whai haere i te hunga taitamariki hei arahi, hei mangai mo tena rohe mo tena rohe.

Titiro iho ki Te Waipounamu. Timata mai i a Tare Parata heke iho kua timata te kowhiri i te tamaiti matau hei reo ki te whare, Hopere me HapeUru heke iho kia Te Tuiti Makitanara.

Titiro iho ki Te Tauhauauru, kei a te Maui Pomare tera nohoanga.

Kei te Tokerau ka kite tatou na Hone Heke ka timata mai i te ropu tamariki, heke iho kia Takuta Te Rangihiroa, heke iho kia Tau Henare.

Kei Te Tairawhiti nei ko Ta Apirana Ngata e tu nei, mai ano o te tau 1905 ki tenei ra. Ko nga mea i whakataetae ko Wipere ko Mohi Te Atahikoia ko Ihaia Hutana nga kaumatua me nga taitamiriki o roto o aua ra.

Ka rua tekau-mawha nga tau e tu ana a Ta A. T. Ngata hei mema mo Te Tairawhiti, a kua ekengia e ia te tuunga nui e pa ana ki te taha maori, ara te tuunga Minita mo nga Mea Maori. He turanga tenei kihai i ekangia e etahi atu mema maori. He tohu tenei no te whakaatu a te wa kua tawhai whakamua te iwi maori ina hoki i homai ai tenei tuunga nui ki tenei o tatou. Ahakoa e toru toru ana, kei te haere a muri te reanga tamariki.

I ekengia ano e Ta Timi Kara tenei tuunga, mo te rohe pooti pakeha o Turanga tae ahu ki Te Pirimia-Awhina mo Nui Tireni.

I ekengia e Ta Pomare tetahi wahi o tenei tuunga ara koia te mangai o te iwi maori nui tonu me te Minita hoki mo nga Moutere Maori. Otira he honore nui i riro mai i a Maui ara ko te rironga mai o Te Minita Mo Te Ora, mo te motu katoa, a, na te Kawanatanga o Kooti ka tukua kia Ianga. I riro mai hoki i a Takuta Te Rangihiroa te tuunga mangai mo te Iwi Maori i tona wa poto i te whare.

Otira ko te tinatanga o tenei whakatu mangai me te iwi no Mahuta mai, i uru ai ia ki te whare na taua ahua. Na Tareha "Ko te po kia moea ka ao te ra."

Na Karaitiana "Kaore he painga! Ma te reo kihi ka mama!" No te takiwa i a Henare Tomoana ka tu ko Te Kawanatanga o Hall ka tukua mai kia ia te tahi wahi o te mana minita maori I tono ia kia homai kia ia te mana motuhake ki runga i nga whenua maori (i taua wa e whitu miriona eka) otira kaore i whakaaetia e tona kawanatanga. Katahi ia ka mahara he aha te pai ki te noho i runga i tera tuunga kore mana noaiho. Ka tohe ia ki tona Pirimia kia homai taua mana kia ia, no te korenga e whakaae, ka tae ki te pooti turaki i te kawana-

tanga, i runga i te tohutohu a te taha turaki ka whakaarotia tona tono e ratou ina tu ratou hei kawanatanga ka rere ia ki te taha turaki kawanatanga ka hinga taua kawanatanga o Hall. Kaore pea i tae ki te rua wiki e tu ana taua kawanatanga nei ka hinga. Kaati koirā te rongo nui o tera kawanatanga ara ko te poto o tona tuunga, i runga i te mahi a taua kaumatua ona pai me ona he ano; i runga i te rika kia whai mana ia ki te whakahaere i nga whenua o te iwi e pokea kinotia nei e te pakeha me nga apiha kawanatanga o era nga ra-Otira i kite ia i te tahangoi o tona ahua ki roto i tera whare, koia ka titoa nei e ia tenei waiata:—

*Tenei ka noho i te Paremata
Parara ki te uru nga whare o Kuini.
Nga whare tenei e mahia atu nei
Nga ture kihino mo te iwi maori na!*

*E noho nga iwi i runga rangi totohu
Ka maewa noa ra i runga rangi kekewha.
Nga waka uru mate mo te iwi maori na!*

*Ko Taiaroa ra te hetu o nga mema.
Nana te motini mo te motu katoa.
He aroha noake nga iwi o te motu
I tu mai ai e a Te Mohi Tawhai
Te mema o Ngapuhi e rapu nei te oranga e!*

*Kumea mai ra te pooti kia piri,
Hei ngaki i te mate mo te iwi maori.
Piki ake matou ko aku hoa ki runga,
He whakaaro kotahi piri tonu matou.
I hokona ki te moni ka hinga nei matou na.*

*Tera koutou kei te tuku kahiti
Ki te tumuaki e nga kooti whenua.
Ka noho i reira ko nga kai-tawari.
Ko te mea tera hei huna atu e
I te mana nui tonu o te iwi maori na!*

*Tenei ra e te iwi ko te mate i o mema.
Ko turi ko whango e ko pohe i aku whatu,
Huri kaurapa noa te tinana i te whare,
Tu tahanga noa te marae o te pakanga,
Ko te kapetautanga te arero i roto ra e!*

*Ehara a Kerei i te hoa piri pono,
Mo te iwi maori e kimi nei te oranga
Na ana nei hoki ra ka raru te Ati Awa.
I mau ai a Te Whiti i runga o Taranaki
Na ana nei hoki ra ko te pire reiti,
Ko te tiuiti e, ko te hetu o Kuini na!*

Na Wipere "Whakamahia te whenua ki te kaanga."

Na Timi Kara i runga i te takatu o te pakeha kia tukua nga whenua maori ki a hokona kia whakaritea te maori ki te pakeha "Taihoa."

Na A. T. Ngata "Kia kaha ki te mahi, ki te whakakaporeihana, ki te whakatopu paanga whenua."

Koia tenei ko nga reo kaha e paaha ana i roto i nga rohe e wha o te motu a kei Te Tairawhiti rawa e tino kaha ana tenei reo i roto i enei ra.

Ka rua tekau ma wha enei tau e penei ana te reo ki te Tairawhiti, i roto i tenei ra kua tu mai a Ngata hai Minita Mo Nga Mea Maori, a kua kaumatuatia kaore ki waenganui i a tatou anake engari ki te motu katoa me ana kupu tohutohu i a ia e penei ana me tatou nei, kaati i a ia kua tu nei hei Minita mo Te Kawanahanga a he Kawanatanga kei te tu oioi noaiho, na reira e tika ana kia pau nga kaha o te iwi nui tonu ki te tono tono i nga mea katoa, moni mai, whakatau mai, mahara mai mo te taha o te ora tinana, me nga mahi whakanohonoho whenua, whakawhiwhi ranei ki te whenua.

Kaua hei hoki i te waewae tutuki, apa ano hei te upoko pakaru." Ana etahi o tatou mema me o tatou hoa kei te whare e whanga mai ana kia hoatu he mahi ma ratou. Kei te kaha a Maui, a Tau Henare, a Te Tuiti Makitanara, me Te Raumoa ratou ko ana tamariki o tetahi wahanga o Te Ropu o Whanganui-a-Tara kei te rika katoa mai ki te awhina i te iwi.

Mo te patai a nga mea e tauhou ana "Ko wai tenei ropu a Te Whanganui-a-Tara?" Kia mohio mai koutou ko te ropu taitamariki kei Poneke e noho ana ko Witako to ratou Kaumatua ma ratou koutou e whakatangata whenua ki nga mea katoa e hiahia ana e koutou, ahakoa no tewhea hau koutou e haere pohe atu ana ki Poneke mo a koutou nei mahara maha, ma taua ropu koutou whaka tangata whenua ki a koutou taonga e hiahia ana.

Kei Akarana ko tera ropu ara "Ko Akarana Association" hei mokai hei rangatira ranei mo koutou.

Kei Te Waipunamu ko Te Ropu o Murihiku. Kei Whanganui ko Te Aute Kareti Old Boys' Association. Kei Turanga ko Te Y.M.P. Kei Te Wairoa ko Te Kahunganu Welfare League. Kei Heretaunga ko Te Heretaunga Ropu.

Kua tu mai hoki to Matatua Ropu.

I whakatuturia enei ropu i runga i te mahara kia puta he koha ma te hunga taitamariki ki te iwi.

Kei te kitea whanuitia ake te haeretanga whakamua o nga mea katoa, ahakoa kei te takitahi te tu mai i tena wahi. E tika ana kia mana nga tumanako, ara kia nui nga toa i tena huarahi i tena huarahi, i tena mahi i tena kaainga i tena

marae, me nga huihuinga tangata. Titiro ake tatou ki nga huarahi o te whakapono, katahi ano ka ata kitea te nuinga mai o nga tuunga upoko mo tena wahi mo tena wahi o nga mahi nunui o tatou haahi ahakoa he aha tona ahua. Kua tatanga te whakaaro me te huri o te ngakau ki te taha Atuatanga, he Pihopa enei kei Te Haahi Mihingare, kei Te Haahi Katorika, kei Te Haahi Tuawhitu, kei Haahi Weteriana, he Tohungatanga kei Te Haahi Momona, he Mangai kei Te Haahi Ratana, he Pihopa kei Te Haahi Ringatu me era atu Haahi Maori e tupu haere nei i roto i te iwi. He tohu katoa enei no te haere whkamuatanga o te iwi.

Kei te marama ano hoki nga whakaatu, kei te haere mai te wa e kotahi ai. Heoi te mea inaiane i ko tena haahi kei te noho tumanako kia hui mai ki tona haahi ki tona haahi.

Kua ara nei nga Kai Hautu o enei tu waka whaka-te-wairua he mea tika kia huihui ratou me kore e hui nga haahi i runga i nga kupu marama o roto i te karaipiture, hei reira kite ai te mea tohetohē, te mea pohepohe, te mea moemoea, te mea tauwhainga ki te marama noa iho o te huarahi ki te mea tika.

Kua kaumatuatia o tatou kai hautu i enei me era atu tikanga e pa ana ki te iwi nui tonu ki te tangata takitahi ranei, na reira te pai o te hui ki tetahi marae tu takawaenga, hei reira koutou, aku Toa Takitini whakapau ai i o koutou kaha, whakatakoto ai i o koutou maramatanga mo te huarahi e kotahi ai te hapai i te hoe a te iwi nui tonu me kore e kitea nga tai o Tangaroa hei whakaunga i Te Waka o Te Whakapono i te ra e whiti ana.

Kua mene nga kaumatua ki te po a ko a ratou i tumanako ai i wawta ai kaore i kitea e ratou nga hua, ahakoa te Karaipiture, Te Tiriti ranei o Waitangi, nga Mana Motuhake ranei i wawatatia ai e ratou; i te tino Mana Motuhake ngawari ranei, kaore i kitea. I mahue pea te manu i roto i te ringa, katahi ka tawhai atu ki te mea i moemoetia atu i roto i te ngahere?

Kua riro mai i nga tamariki, i nga mokopuna te ra nei. Whakamahia te morehu whenua! Hokona te taima! Piki ake i raro, me te ngakau whakaiti! Kia harikoa ai ina eke ki runga i te pae.

Koia tenei ko Te Mana Motuhake ngawari, i tino tautokona e etahi o koutou matua me o koutou tupuna. Ko tetahi wahanga i to ratou kaha ki te Mana Motuhake tuturu (Absolute). E rua enei tono e haere katoa i raro i ta ratou whaka-maoritanga i Te Tiriti o Waitangi.

I pau o ratou tino ra, o ratou tino tau ki te mounou mo tenei ahua. I haere a iwi tonu ki tena hui ki tena hui mounou ai i te wa i te kai i te moni i te whenua.

I roto i tenei ra kei te matau rawatu koutou ki o koutou

kai hautu marama, ka hui ki tetahi marae tu-a-takiwa (neutral) ki reira koutou whakahaere ai i tetahi ahua hei painga mo apopo.

Kua haere whakamua koutou, kua maanu kei te huarahi marama rawa, kaati kia kaha kia marama, tangohia te kopani o nga kanohi whakatinana, whaka-te-hinengaro. Tuhia iho nga mea kei te kitea e he aua, engari whakapaua te kaha ki te manaaki ki te mahi i te whenua, ki te whakamahi hoki i nga ua ua me nga roro kia noho ora roa ai ki te whakataki i Te Rongopai o Te Rungrawa, me Te Ahuwhenua, e kitea atu nei nga Hua Atahua.

Na te reo pea o te wa, na te tutuki ranei o nga whakaaro me nga poropititanga ma te penci o te mahi ka puta he koha ki te iwi, koia enei tapuwae, enei pua-a-wai, enei matohu whakapaipai mo te haere whakamuatanga o te iwi, mo te whakarongo ki te reo karanga me te reo tohutohu o te wa "E te iwi maranga! Tapiki; Kia Kaha!

Kua Ono-Tekau-ma-rua tenei, nga tau o te urunga o te Maori ki roto i Te Paremata o Nui Tirenei, a tena hoki e kitea e koutou i runga i te Kohiri i nga tikanga manaaki pai, mounou-kore i te Taonga, ka apiti ki nga matauranga pai o te pakeha me te matauranga-tu-a-rangatira, te whika tika, te reta atahua, i tuhia i runga i te kaupapa karaitiana.

Ka marama ki te rapu i nga he me nga mte o nga ra ka muri ka tatanga hoki te waihanga i nga rongoa e ora ai aua mate i roto i Te Paremata a enei ra e heke iho nei.

"Ka pu te ruha! E huo te rangatahi!"

NGA PATAI A NGA MAHITA

1. E pehea ana te ahua o nga Pakeha ki nga Maori o tou nei kainga?

1. Kei te whakamiharo nga pakeha whai-whakaaro. Kei te awihina hoki.

2. Ka nui ranei te u me te pai o nga Maori (tane me te wahine) ki te mahi mo te Pakeha?

2. Mo te mahi kutikuti hipi me nga mahi raumati 'harvesting' ae, kanui te u.

3. He pehea te whakaaro o nga Maori o tou kainga ki nga mahi o nga tohunga?

3. Te Rau Tau Hou, kaore i te whakaae ki aua mahi mo nga turoro nei, mo nga tohungatanga ki etahi atu mahi, kei te whakamiharo.

Mo te mare o te Tamariki whangaia ki **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**

4. E tukinotia ana ranei nga Maori kore mohio e:—

(a) Nga Maori kua whai mohiotanga?

(b) Nga Pakeha?

4. Kaore. Engari ara ano nga hipi pango o roto i te kahui, itiiti nei. Kei te kaha nga kai-tohutuhu o te iwi ki te aruaru i aua tu tikanga, me te pai hoki o te reanga tangata, he whk-rongo ki nga kupu tohutuhu.

5. Pehea te ahua o nga Maori o tou kainga ki nga mahi o te whenua (mahi paamu, kau, etc.)

5. Kanui te rika kia whiwhi tena kia whiwhi tena ki tetahi mahi pera ma ana.

6. E hia nga Hahi o tou kainga?

6. Kei te rima pea! He Mihingare, Katorika, Ringatu, Momona, Weterina, Ratana.

7. Ko tehea te Hahi e taunu ana i nga Maori?

7. Kaore tahi. Ana ano ranti te tikanga o te patai? No mua rawa ake tenei na Te Ratana te korero he hipi pango katoa nga haahi i waho atu i to ratou, engari kua kore tera ahua e kaha te rangona ake.

8. He aha te mea e tino hiahiaitia ana e nga Maori o tou kainga kia whakaakongia ki a ratou tamariki?

8. Ko te 'kaha' (grit) o te pakeha i taea ai, i manawanui ai, i marama ai te pakeha ki te kuhu i roto i nga tuatea o te ahu whenua.

9. E kakama ana ranei nga tamariki Maori ki te ako i nga mahi o te kura?

9. Ae I runga ano ra te ahua o te tukunga mai i aua mea.

10. E meatia ana ko nga kura Maori o nainci e ako ana i nga tamariki Maori kia rite ki nga Pakeha kino haunga te tangata Maori pai. He aha tou whakaaro mo tenei?

10. Katahi ano ahau ka rongo i tenei korero. Ki taku mahara kei te he, notemea, kaore tahi hoki i roto i nga tohutuhu ki nga mea e paahitia ana hei mahita, kia peraratou. Na nga whakaro tangata ake pea tena.

11. He pai ranei ki tau titiro kia whakaturia he Maori ki roto ki te tari whakahaere o nga kura Maori?

11. Ae he mea tino pai tena mehemea kei te rite te pai, te matau te makoha, 'obliging' o te maori hei tango i taua tuunga.

12. Na te aha i penei ai tou whakaaro?

12. Na te mea ma te ngakau maori ano e tere ai te kitea mai o te kupu o te mahi ranei a te maori me te hiahia, tae noa ki te putake i hiahiaitia kia peratia. Ko te ngakau maori kaore i roto i te pakeha.

13. Ka pai ranei ki a koe kia whakaakongia tuturungia ki nga tamariki Maori nga mahi aringaranga haunga nga taha whakamatautau?

13. Ae. Otira i mua o te peratanga, he mea tika kia ata toroa te hinengaro o te tamaiti e tukua ana ki roto i tetahi mahi, karaihe ranei, me kore e kitea atu te mahi e rite ana ma ana ahakoa kei te kohungahunga ano ia me ona whakaaro, no-temea he tamaiti ano ka kitea aua ahua.

14. E tino hiahia ana ranei nga matua kia tino whakaakongia a ratou tamariki?

14. Ae kei te tino hiahia matou kia akona a matou tamariki ki taua ahuatanga.

15. E kaha tonu ana ranei ta ratou akiaki kia whai tonu a ratou tamariki ki te matauranga?

15. Ae, kei te tino kaha matau ki te akiaki kia whai i te matauranga.

16. He aha ki a koe nga me kino o nga kura e kore nei e tere te matau o nga tamariki?

16. Kei te nui rawa te purei whutupooro o etahi o tatou kura rarahi, notomea ko taua ropu, whanau ranei, e kiia nei whutuballers he iwi hianga. I rongo ahau ki to matou Matua mahita Mr. John Thornton he matau atu nga tamariki Hindus, a kaore hoki ratou (i tana wa i a ia i India e ako ana) e uru ana ki nga ngahau pera.

17. Me pehea ki a koe ka horo ai te matau?

17. Me whakapau te kaha o nga mahita ki te whakawhaiti i nga mahara o te tamaiti ki runga i ana mahi me te marama hoki me te pai o nga kai-whakaako. Te ako me nga mahi o te kaainga kia pai ara te kohanga.

He nui nga wahitapu me nga mea i whakatapua i roto i nga Whare Maire me nga Whare Wananga.

18. He pai ranei ki a koe kia whakauru te reo Maori hei akonga i roto i nga kura?

18. Ae mehemea ko tetahi wahi anake, hei putiputi kau mo te iwi e tupu ake nei.

19. He tino mea pai ranei ki a koe kia matau rawa nga kai-whakaako ki te reo Maori?

19. Ae. Ma te tino matou hoki ki te reo Maori, ka taea ai te ako atu o tetahi.

20. Pehea tou whakaaro ki te pai o nga kura runga rawa (Secondary Schools) mo nga maori?

20. He pai tonu. Tera ano pea etahi tamariki kei te tino matau, a ma te whai kura hei haeretanga atu, ka whai waahi mo era momo tamariki matau.

21. E tino pai ranei te iwi Maori kia tu hei Maori tonu nga kai whakaako o nga kura Maori?

21. Ae, he mea pai rawa tena, ka nui ake nga marae hei koringa mo nga Maori kua paahi mo ena mahi . He mea pai hoki te mohio iho kei te ako koe i tou ake iwi kia rite, kia mohio ake ranei i te pakcha. Ka mahia he 'hiahia' he 'mina' (ambition) ki roto i te mea pera ona whakaaro, ka ngakaunui ki tera mahi pai ki te AKO. Ko nga Mahita hoki nga Tino Awhina o nga maatua.

22. He tikanga pai ranei kia whakatungia etahi kura Maori mo nga tamariki o tawhiti hei nohoanga hei kura hoki mo ratou i roto i nga ra e rima o te wiki?

22. Ae, mehemea te reo o te wa kei te pera, te paaha. Me ako nga mea katoa e rite ana mo te wa kia tu rawa ake ki te pakanga, ki te mahi, ki te whakaaro ranei i tetahi tikanga, kua rite nga mea katoa, kua tu tama-tane.

23. E mea ana ranei nga kai-whakaako o nga kura Pakeha kei raro iho nga kai whakaako o nga kura Maori i a ratou?

23. Kaore ahau i te rongo i tena reo. Kei te tauhou ahau ki tena rongo, engari mehemea kei te pera, kei te he.

24. He nui ranei te pai mehemea ka whakatungia etahi kura nunui e te Kawanatanga mo nga tamariki Maori.

24. Ae, nui atu te pai me te ingoa hoki. Ma te pera hoki e puta mai ai tetahi tamaiti matau a mua, ka tu ia hei tangata matau, ka uia "Nohea tenei tamaiti." Ana kua piki te ingoa o Te Maori University 'pea.'

25. He aha ng amahi ma a tatou tamariki inaputa atu i roto i nga Kura nunui?

25. He whakatutuki i nga mahi i akona i hiahiaitia ranei e ratou i te wa i a ratou i aua kura nunui, me te hoki mai ki te kaainga ka whakatupu i a ratou te tuatahi, hei muri ka arahi i te iwi ki te turanga manaaki i te ora-a-tinana me te ora-a-waiaru.

26. He aha hoki te mahi pai ma te kotiro Maori i taua wa?

26. Ko te ako pai me te mahi pai ma nga kotiro, he whaka-tama-tane i a ratou, i roto i enei ra hei rangatira pai, aroha kia ia ake ano.

He tika ano te whakatipu hei wahine, otira he ahua herehere, pononga nei tera ahua, notemea ka whakaponongatia, ka whakakuaretia te kotiro ahakoa pehea tona pai, na reira ko te kotiro e kaha ki te mahi oranga mona ake i runga i nga mahi papai tonu, Naahi, Takuta, Tuitui, karaka, Ako-whakatangi, me era atu taumata kua oke te wahine, ka waiho era mea katoa hei pekanga ake i runga i te reo karanga he wahine koe, he tane ahau.

Otira ko wai te wahine i kaha ki enei mahi, a tutuki ana ki te mutunga o tana mahi, i ingoa kino i a ia tona ropu wahinetanga.

He wa tenei no te pikinga ake o nga matauranga katoa na reira ahau ka ki, whakapuaretia te ngakau makoha kia piki te kotiro ki nga mahi ki nga turanga e puta mai ai he oranga kia ia rawa anake, i runga i tona ake kaha me tona pai. He tikanga he te whakatupu ake i nga kotiro hei pinonga, hei taurekareka ma te tane. Waiho tera wahi ma te reo o te wa e karanga raua tetahi ki tetahi. Na reira ki te tu-tama wahine te tane, koira hei kuki, hei naahi ma raua ko te kotiro ina wahinetia "to attend to all business" hei whakahaere mo nga mahi.

E pehea ana ioti?

NGA MATE MAORI ME NGA RONGOA MAORI

Me mihi koutou kia T. L. Earnshaw me Henare Ahuriri, tokorua no Te Araroa me o raua hoa maha ua ratou nei i whakawhaiti mai enei marama ki nga mate me nga rongoa wairakau a te maori. Kaua hei tukua enei maramatanga kia ngaro. He pai tonu mehemea ka mauria e nga mea e ako nei ki nga mahi whakaranu rongoa me nga mahi takuta, ara me kore e taea te whakapiri atu ki nga matauranga kura o te wa pakeha me te ture, kia raihanatia ai, kia rehitatia ai hoki era mohiotanga o nga ra o mua.

E kitea ana hoki te haere whakamua o te iwi i roto i ana whawha ki nga raurakau me nga wairakau, me te oranga o nga mate o te iwi, na rei a a te whakaaro awhina i enei tu taonga kia tukua atu kia koutou.

Kei te nui nga mea kei roto i te iwi e matau ana ki nga tikanga whakmiharo maha a te hunga kua wehe atu ara nga karakia tahere manu, hi-tuna, whakato kai, nga tangi a nga manu maha e matohu nei mo nga ra kei te heke iho, nga pai, nga kino, nga tau whiwhi, nga taukorekore. He aha te he o to tuku mai kia perehitia atu, kei ngaro.

Te Ngaupuku.

He Koromiko te rongoa. Me ngaungau i nga rito kia, rua kia toru ranei ki roto i te waha, ka horo i te huare.

Nga motu kikino, nunui, me nga ringa, waewae raupa.

He miro te rongoa. Me tapahi te rakau, ka rere mai te hapiapia ka pani i te motu, i te ringa i te waewae raupa, ranei, ka takai ki te harakeke.

He whakatipu huruhuru upoko.

Ko nga kakano o te Karo ka kurukuru kia hinuhinu ka popo ai ki te upoko: ka tupu hoki te huruhuru.

Mo nga mate poho me nga mate u.

Me kurukuru nga kiri o te Koihu ka waiho i roto te wai mo etahi haora maha, katahi ka kurute i te wai, ka horoi i te poho me nga u. He pai tonu te wai hei inumanga.

Mo te wera itiiti i te ahi.

Me pani i te hinu karaka katahi ka whakapiri atu i nga rau, a ka takai.

Mo te toto-rere i roto me nga motu.

He patiti te otaota, me ngaungau ka puru i te patiti ki roto i te motu a ka takai.

Mo te Whuru 'Influenza'

He Manakura, me kurukuru te kiri o roto, ka mea ki roto i te wai matao, ka inu.

Ina kitea tetahi ahua kara i runga i nga rau o taua rakau koina te tohu kei te haere taua mate Influenza, hei reira tonu timata ai te kai i taua rongoa.

Mamae upoko.

Me puru nga rau hou tonu o Te Wharangi ki roto i te wai paera mo nga haora maha, a ko te wai e inu.

He rongoa pai tonu tenei hei inu i te paanga tuatahi mai o te mate huango.

Mo te Nihotunga.

Ko te kiri o Te Mapou e horoi ka paera, ka whakate i te wai a waiho i roto i te waha kia ngaro te nihotunga.

Mo te horoi i roto i te puku, me nga motu, raupa hoki.

He harakeke te rongoa hei whakatikotiko. Ko te pia-pia hei pani ki roto i nga motu me nga raupa.

Mo nga mate whakapirau me nga whewhe.

Ko raro atu o te peka tamariki o te mamaku e tihore atu. Ko roto atu me waruwaru ki roto i te takai katahi kawhakawera a ka whakapiri tonu atu ki runga i te mate. He pai tonu te whakapiripiri iia wha haora iia wha haora.

He pai tonu te wai hei horoi i roto i te puku i muri mai o te whanautanga tamariki.

Mo Te mate korokoro (Quincy)

Me koromukumuku te taru paiwhara nei ka waiho i roto i te wai mo te haora katahi ka horo ki roto i te korokoro me te waha whakakorokoro ai ka puha atu ki waho hei horoi i te korokoro.

Mate tongamimi, takihi.

Me puru nga rau o Te Houname (Whau) ki roto i te wai ka paera mo te kotahi e rua ranei haora, ka kurute i te wai ki waho ka inu i runga ano i te kaha o te mate.

Hei horoi hakihi, mate maruu ranei.

Me muru i nga rau hou tonu o Te Ngaio katahi ka pa-

era mo te kotahi, rua haora ranei, ka horoi ka whakapiri ranei i te wai ki runga i nga hakihaki, i nga maruu ranei.

Mo Te iwi whati.

He Raata te tino rongoa. Ko te taha whitinga ra kei reira nga kiri e tika ana. Ko te waho kiri hei papa, otira kia rite te whakapai i te papa kia rite ki nga wha tianga o te wahi e whakapiria ana. Ko te kiri o roto me kurukuru kia ngakungaku, ka puru ki roto i te wai tu ai mo tetahi wa roa, a ko te whati ka horoia ki roto i taua wai matao.

Mo nga mate ngau puku.

Me kuru kia ngaku te kiri o roto rawa o te Pukatea ka waiho mo tetahi wa roa ki roto i te wai matao ka inu i taua wai i whakaranua ra.

Mo te maunu, takoki ranei.

Me paera ngatahi nga rau o te manuka me te pohue, ka horoi i te wahi e mate ana ki te wai.

Mo te mate turuturu

Me inu te wai i paeratia ai te meihā rite o te kiri o roto rawa o te manuka me te putake o te toatoa.

Mo te mate puku kaki (Goitre)

Me kai i te karengo (parengo ki etahi) i te ahua e kainga nei.

Mo te wera i te ahi i te wai wera ranei.

Me paere nga rau o te makomako kia ngawari rawa, ka tahi ka whaka piri ka horoi i te wahi mate, ka whakapiri hoki i aua mate ki nga taha o roto o nga rau i paeratia ra engari kua pania he hinu ki runga.

Hei whakapai i te mimi.

Kia rite tonu te nui o te karamu me te kawakawa, ka paera mo te haora a ko te wai hei inu. E kiia ana he tino rongoa pai tenei.

Mo te Taipopiwa.

Me whangai te turoro ki te harakeke i taua wa tonu, a ka whangai ki te wai o te horopito i konatutia a ka paera i roto i te wai, ka hoatu hei inu e toru inumanga i te ra, i muri tata tonu iho o te mutunga o te mahi a te harakeke.

Mo nga iroiro i ro puku.

Ko te rongoa pai kia rite tonu te nui o nga putake o te toetoe Tataramoa, me te pirita ka konatu rawa ki roto i te wai wera ka inu itiiti i nga ata

Mo te ngehe i te roa e takota mate ana.

Ma te wai miraka o te Turepo, mea whakaranu ki te wai ka unu, ka uru mai he wai-ora ki roto i te turoro.

(Nei ake te roanga)

Kua oti, tuturu rawa, te kupu a Te Pihopa Hou o Waiapu me Te Pihopa o Aotearoa kaore raua e haere ki te Lambeth Conference, 1930.

NGA MIHI AROHA

He huringa tau tenei ka whakaeke, na reira me puta atu nga mihi ki nga mea tuku korero mai mo te pepa, otira ko nga mea rawa hei mihina atu ko Takuta Wirepa, R. T. Kohere Tuhi Taare, Rangataua, Te Taite Te Tomo, Rev. Eruini Tikao me Ihaia Hutana. Takuta Te Rangihiroa. Kia ora katoa koutou i roto i Te Tau Hou.

KUA MATE A AMIRIA

No te ahiahi o te Ratapu nei te 15 o nga ra o Tihema nei ka hemo a Amiria, te pouaru a Nepe Te Apatu o Waipawa. I mate ki te hohipera i Te Waipukurau. He roa te wa e oke ana ia i runga i tona mate. Kanui ra te kaha o te kuia nei ki te whawhai i tenei mate taumaha, tupono iho kua kaumatuatia katahi ka uaua rawa tenei ngaki taumaha. Haere e kui! Kua taea e koe te whika a te karaipiture i homai ai. Kua nuku ou tau i te waru tekau. I whai kaha rawa koe!

Haere i runga i te ringa kaha o te kaumatuatanga. He nui nga mihi me nga whakamihare ki tou kaha me tou manaaki i nga tikanga a o tungane i waihotia ake kia koutou: i tenei ra kua tutuki i a koe.

Waiho ake te aroha me te tangi ki tau whanau me au mokopuna ka ki nei o marae maha i te atahua o te tangata me te wahine. Haere i runga i te rangimarie te aroha.

Waiho ake te reo o Te Toa Takitini hei mau atu i reo o tamariki o mokopuna ki o marae maha i te motu. mo ou kawai maha i peka ki tena wahi ki tena wahi. Ma o karanga maha me o manaaki e rongo ka haere mai ki te kawae mai i te roimata e tika nei kia nui te heke mou.

Haere kia Te Kakakura, kia Taipua, kia Taitoko, kia Te Whiti, kia Tohu, kia Te Wherowhere, kia Te Kani-a-Takirau, kia Wpere raua ko Pitau, Kia Huata, kia Te Wainohu, kia Whaanga, kia Kereru, kia Te Heuheu, kia Taiaroa, kia Tamahau, me o tungane maha kua haere atu i mua ia koe.

Whakangaro atu ra e kui ki tua o te pae!

Kei te tupu o mokai. E hia ake hoki nga ra ka tino pu te ruha. Ko nga tamariki ka karangatia he kaumatua, ko nga mokopuna ka tangatatia. Na reira haere me ou nunui me ou rarahi, i uhia iho nei e o tungane ki runga kia koe. Haere! Haere! Haere!

*Maringiringi ai te wai kei aku kamo e,
Ko tona hekenga tonu
Na Maui tonu aua pokapokanga e
He tini te kohao
Homai noa ra he mimira mo te waka e
E mau ai ra (Kaati i konei)
Te Toa Takitini.*

TE WAIATA A PAREIHE ME TE TANGI A PATUKAIKINO

Te waiata kia Te Wera raua ko Te Whareumu i Taanenuia-rangi.

*Kaore te po nei te kaikainunui
Ko te Wera Hauraki i konei maua.
Maaku e iri atu ki tenei awe tukituki papa
Ki tenei awe pu-mahuru, maaku anake koe ra!*
Kei runga ko Te Whareumu:— Sche mara! whakaihokia!
Whakaihokia!

Ka whakahuatia ano te waiata ra peneti:—

*Kaore te po nei te kaikainunui
Ko te Whareumu rawa i konei maua.
Maaku e iri atu ki tenei awe tukituki papa,
Ki tenei awe pu-mahuru, maaku anake koe ra!*
Te tangi a Patukaikino mo tona papa:—

*Taku whakaruru hau e, taku mana ki te rangi!
Haere ra e koro e!
Ka whakairia koe mo Pukekaihau.
Mo Te Matau, mo Te Whitiotu e!
Hoatu ai e koe ra ko Kekeparaoa ko Toka-a-kuku
Tou hokinga mai e! ko Omakukara ko Te Rotoatara
Ka tarake te whenua na!*

*Takoto mai e koro i roto koia o Te Awapuni,
Kia whakarongo koe te haruru o te tai!
Ka tokia to kiri e te anu matao,
Nga hau tuku mai o roto koia o Heretaunga ra!*

*E Wi ma e! e kapo noa mai ra i te pu o te tonga
Tangihia mai ra e
Kia nui te tangi ki te makau e!
Tenei ra ia ka maunu te ika nei i tona rua!*

HE POWHIRI

Ki nga iwi: ki nga hapu: ki nga rangatiratanga: Ki nga mana
Ki nga reo: ki nga huihuinga tangata: ki nga morehu i ia
marae e tau nei i runga o Aotearoa me te Waiponamu.

Tena koutou nga Iwi e noho mai na runga i nga Marae
mahuetanga iho i o koutou Matua Tupuna kua riro i roto i
nga tau maha ka huri.

HE POWHIRI ATU TENEI KIA TAE MAI KOUTOU KI
TE WAIMATE NEI

A TE 12 O NGA RA O HANUERE, 1930:

KI TE HUI WHAKAMAHARATANGA I TE HURINGA O
TE RAU TAU O TE WAIMATE.

1. No te tau 1830 ka poua te Whakapono ki runga o Te
Waimate, ka noho ko Te Waimate te Poutokomanawa mo te
Whakapono i tiria ai te Purapura o Te Kupu a Te Atua ki
runga ki nga Marae o te Motu. I timataia ki Te Waimate te
Mahi Ahuwhenua mo runga i nga Mahi Paamu; ko te Huarahi
Kuini tuatahi me ona piriti he mea hanga mai i te Kerikeri ki
Te Waimate; i timataia hoki ki Te Waimate te ako ki nga mahi
o nga Kura o Runga (Secondary Education). He Hui Whaka-
maharatanga tenei na te Motu i te huringa o te Rau Tau o
te Marae Kainga i whakawhanautia ai enei taonga nunui ki
te ao.

2. He hui hoki tenei hei tukunga ake ma te Motu katoa
Maori Pakeha i ta ratou Whakawhetia Nui ki te atua mo nga
manaakitanga o te Rau Tau ka huri. No te tau 1814 ko te
Whakapono ka u ki Oihi: no te tau 1830 ko te Tiriti o Wai-
tangi; nga Taonga enei i paiheretia ai te Maori me te Pakeha
mai i o koutou Tupunu tae mai ki tenei ra.

3. Ko te ra hoki tenei e hurahia ai nga Tohu Whakamaha-
ratanga mo TE MATENGA me ona hoa MIHINARE na ratou
nei i mau tuatahi mai te Whakapono ki te iwi Maori.

4. He Hui na te Motu — “Ko te Toki Kanohi kia kite mai”
he mea hoki ka tutataki nga iwi o te Motu, nga whakaaro
o te Motu, tae atu hoki ki nga Mate o te Motu.

Ko te wa tika hei tukunga mai ki te Marae ko te Paraire
me te Rahoroi te 10 me te 11 o nga ra. Ko te 12 o nga ra,
te ra nui me ona Karakia. Ko te Mane he ra Whakaputa i
nga whakaaro o nga iwi.

HAERE MAI! MAURIA MAI NGA WHAKAARO!

HAERE MAI! MAURIA MAI O TATOU MATE!

Tena koutou i roto i TE RA WHANAUTANGA O TO TA-
TOU ARIKI tae atu hoki ki TE TAU HOU.

NA NGAPUHI KI TAIAMAI.

W. PANAPA (Sec)

Waimate North,

Takiwa o Pewhairangi,

Tihema 2, 1929.

TE AUTE KARETI

(Te Ripoata o Te Kareti)

Te Tiamana, Poari o te Aute, Nepia.

E pa

Tenei te ripoata o nga mahi o te Kareti o tenei tau 1929 te tukua atu nei e ahau.

Ko te katoa o nga tamariki i tenei tau e 87, e 89 i te tau ka huri. Tokowhai he kohungahunga rawa, noho i te Kareti, engari kura ke ai i te Kura o Pukehou.

I toku papangia e te mate ka ahua tahangoi te haere o nga mahi, ka taumaha rawa hoki nga mahi ki era o nga mahita. He ahakoa, e mihi ana ahau ki aku mahita mo to ratou uaua ki te whakatutuki i nga mahi i au e ngaro ana.

I te whakapaunga o tera tau ka mutu aku mahita tokorua, a D. T. Okey B.A., me J. Dugdale B.A. Ko o raua turanga i tangohia e E. Dwyer H.D.A. me K. Ellicot. Kaore i waenganui tenei tau, ka mutu a Ellicot; na R. D. Sharpe i tango tona turanga.

NGA WHAKAMATAUTAU. Ko nga mea enei i waimarie o te Kareti i nga whakamatautau i a Noema me Tihema:—

Matriculation	2	
Public Service	5	
Intermediate	3	
Junior Makarini	1	(Tu Wirepa)
Senior Makarini	1	(T. Wikiriwhi)
Buller Scholarship	1	(C. Bennett)
Proficiency Certs.	4	

I tapaeria he Karahipi e te Tari Kura mo John Bennett mo te haere ki te University, engari na te ahua turoro kaore i taea te whakarite i tenei tau. Ko Hirone Wikiriwhi kei te Canterbury College. Ko te Arawa Poari kei te tuara i tenei. Ko John Greening kei Hawkesbury Agricultural College, ko te Maori Purposes Board kei te awhina i tenei. Ko A. Waaka, R. Pene me T. Wikiriwhi no Hurae nei ka whakawhiwhia ki nga mahi Tari Kawanatanga.

PRIZE LIST

1929

Dux of School
Proxime Accessit

Edwin Paku
Lindsay Watson

DIVINITY PRIZES**FORM VI.**

Form VI.	Bishop's Prize	Lindsay Watson
Form V	Chaplain's Prize	W. P. Hunter
Form IV	Chaplain's Prize	Harold Merrett
Form III	Williams Memorial	Hakopa Nepe

Agriculture A	Chaplain's Prize	Pera Te Ngaio
Agriculture C	Williams Memorial	Reuben Nehemia
1st Prize for Proficiency — Dux —		Edwin Paku
2nd Prize for Proficiency. Proxime accessit		Lindsay Watson
Special Prize for Mathematics		Pohukura Turei
Special Prize for Maori.		Rawiri Durie

FORM V.

1st Prize for Proficiency	W. P. Hunter
2nd " " "	Jack Ruru
3rd " " "	Charles Bennett
Special Prize for Progress	William Oaks

FORM IV.

1st Prize for Proficiency	Tutu Wirepa
2nd " " "	Haere Parata
Special Prize for Progress	Len Rangi
Special Prize for Progress	Werepu Te Ohaere
Special Prize for Geography	Geoge Fabling

FORM III.

1st Prize for Proficiency	Kuru Waaka
2nd " " "	James Smith
3rd " " "	Hakopa Nepe
1st Prize for Progress	Douglas Bainbridge
Special prizes for Progress	Tom Huka
	Rongo Paerata
	T. Anaru
	Roy Niwa
	Mac Schultze

Special Prize for English

AGRICULTURAL FORM

Section A.

1st Prize for Proficiency	Mokena Kohere
2nd " " "	Pera Te Ngaio
3rd " " "	Stephen Ngata
Special Prize for Science	Tom Robinson
Special Prize for Farm Work	Paul Gemmell

Section B.

1st Prize for Proficiency	Ihaia Trainor
2nd " " "	Wano Anaru
Special Prize for Practical Work	Fraser Wainohu

Section C.

1st Prize for Progress and Proficiency	William Grace
2nd Prize for Proficiency	Jack Reedy
Special Prize for Farm Work	Dave Hehe

Prefects Prizes. John Keretene (for Service), Ra Paenga,
and Ewin Paku.

Te rongoa tuatahi mo te mare mo te matao mo te puru
WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

Monitors Prizes

Kura Turei, Ned Kihi, Jim Aupouri, and
W. P. Hunter and Jack Ruru.

Ernest G. Loten,
Mahita Tumuaki
Te Aute College.

Haere tonu HUKARERE COLLEGE.

Kanui te rongo pai o nga mahi o Hukarere i tenei tau. Kua piki ake tona ingoa inaianei ara kua kiia he Kareti — Haere tonu Hukarere! Kia Kaha. "Hiahia"

Kia ora a Mere Hall.

HE WHAKAMAHARATANGA**KIA TE PARAONE**

Atirikona Tuatahi o Tauranga.

(Archdeacon Alfred Nesbit Brown)

No te tahi onga ra o Tiheme 1929, i te 3 onga haora i te ahiani o te ratapu ka tu te karakia whakamaharatanga mo te huringa o te rau-tau o te unga mai o Te Paraone ki Niu Tirenī i te tau 1829.

I tu te karakia ki tona kainga i noho ai ia i Tauranga, ki runga tonu i te wahi i tu ai tona whare-karakia. Kua kore noatu te whare-karakia, ko te mea kei te tu tonu ko tana pere-karakia. No te wa ano e ora ana a Te Paraone te tanginga o taua pere. Ka mate atu ia, ka mutu te tangi tae mai kinainei.

Ka wha-tekau-ma-rima nga tau ki nianei, katahi ano ka whakatangihia, he mea ata kowhiri nga tangata hei patu i te pere. Tokorua nga kaumatua pakeha kotahi te kaumatua maori ko Te Reohau Piahana, ko ratou he hunga e mau mahara ana kia Te Paraone, me te wa e tangi ana taua pere. He mea whaka-whitiwhiti ta ratou patu i te pere, he hanga aroha nga mahi o taua ra. Ka timata te pere tuatahi, ka timata te whaka-heke mai o te iwi pakeha, kuia koroheke, taenoa ki nga kohungahunga. Ka whaka-tata te mutu o te pere tuarua, ka whakaputa atu nga minita, ka tu i roto i te whakaminenga i te wahi hoki i whakaritea hei tuunga mo nga minita.

Ia te Rev. H. F. Hall minita o Tauranga te arahi o te karakia — Rev. Manihera M. Tumatahi o Te Ngae, te panui o te waiata i te reo-maori — Rev. E. M. Eruini Te Tikao o Ohinemutu te korero o te upoko pakeha, me nga kupu ki nga maori — Rev. Rewi M. Wikiriwhi o Te Puke, me Archd. F. W. Chatterton o Rotorua ko te Kauhau ki te iwi pakeha, mo nga mahi a Te Paraone, me nga mahi nunui o roto i te

Hahi, o roto i te rau-tau o te wa i a Te Paraone. Nga painga ki te iwi pakeha, me nga painga ki te iwi maori.

I tata k te 400 nga tangata i hui ki taua karakia, he pakeha te hunga tokomaha, kihai i nui nga maori i tae mai ki taua ra. He mamao tonu tetahi no nga kainga maori, he ahua ahiahi rawa no te haore mo a ratou mahi kutete miraka. Ahakoa kaore i tokomaha nga maori, ma te aha, te hunga i tae mai ki te whakanui i te ra. He karakia nui rawa tenei, e kore e warewaretia, ka waiho hei tohu, hei mau mahara mo tenei whakatupuranga mo nga tau maha e takoto mai nei. E te Atua tohungia to iwi pakeha, me to iwi maori i roto i te pariha o Tauranga, me to pononga me Rev. A. F. Hall, me ana mahi i roto i te Hahi.

I whanau a Te Paraone ki Ranana i te 23 onga ra o Oketopa tau 1840, i kuraina ki Ranana, na te Pihopa o Ranana i whakau i te tau 1823. No te 10 onga ra o Hune tau 1827, ka motuhia hei rikona, kotahi tau i muri mai ka whakapirititia. No te marama o Hune tau 1829, ka whakatika mai raua ko tana hoa-wahine i Ranana ki Niu Tirenj ka u mai ki Paihia i te 29 onga ra o Noema 1829. Inoho raua ki Paihia ki te ako i te reo-maori, me nga ritenga maori katoa, e rima o raua tau ki reira ka heke mai ki roto o Tauranga, no te 6 onga ra o Hepetema ra o Hepetema tau 1834, ka noho ki Otumotetai he Pa nui i reira no Ngaiterangi. Ko te minita matahi tenei ki Tauranga, na ana i tiri te whakapono ki nga iwi i roto o Tauranga.

He nui nga hapu o roto i a Ngaiterangi i maranga ki te hapai i te whakapono i nga ra o mua. Hei tohu mo to ratou awhina i te whakapono, ka tapactia kia Te Paraone e nga kaumatua etahi whenua hei tuunga mo nga mahi a te Hahi, hei kainga noho mo Te Paraone. He tokomaha nga tai-tamariki o Ngaiterangi o era wa i noho i roto i te kura mihana a te Hahi i whakatu ai ki Tauranga i raro i a Te Paraone. He mea tuku rangatira mai e nga kaumatua o Ngaiterangi o ratou whenua ki te Hhi, mai i te tau 1834, ki te tau 1863, kua maha enei tau i tu ai te Hahi i waenganui ia Ngaiterangi, ko Te Paraone to ratou minita, kua rite tonu ia he matua no ratou. Kua noho humarie te iwi, kaore he whakatupu-kino kaore he whakatonunu, kaore he aha.

No te wa o te pakanga i ara ai ki te Keeti-Pa i te tau 1864, ka tupu i konei nga raruraru, ka paoho ki nga wahi katoa. Ka whawhai nga iwi Hauhau, me nga pakeha. Te tukunga iho o tena pakanga, murua ake nga whenua o Ngaiterangi e te Kawanatanga ka noho kino nga kapu o Ngaiterangi, ka rorea atu ki roto i aua raruraru, nga whakahaere a Te Paraone i runga i nga korero whakapae, ka mahuetia i konei e Ngaiterangi to ratou whakapono, me nga whakahaere o te Hahi me to ratou matua a Te Paraone, i noho tahi tonu nei ratou,

mo nga tau e 29, i mua noatu o te pakanga ki te Keeti-Pa. Kotahi rawa te tangata i piri pono tona aroha kia Te Paraone, ko Hamiora Tu, me tona hapu ake me Ngati-Tapu o te mata-pihi, tera atu ano etahi o nga rangatira o Ngaiterangi i aroha kia Te Paraone. i noho tahi tonu, i muri mai o te Keeti-Pa, a taenoa ki te matenga o Te Paraone i te tau 1884. Ka 45 nga tau ki naianei o te matenga o Atirikona Paraone, i nehua tona tinana ki te Papa, ki waenganui ia Ngaiterangi, me ona hoa rangatira ka rumene atu ki tera o tatou marae, ki tera o tatau kainga.

Keite waiho hei korero ma etahi tangata i roto i enei ra, nga whenua i murua e te Kawanatanga i roto o Tauranga, kua kiia na Te Paraone i muru, nga whenua o Ngaiterangi, koia te putakenga o nga mate i pa ai kia Ngaiterangi. Kaore tahi a Te Paraone i konei hei whakautu i a koutou kupu mona. Ka mutu tonu te mea hei whakahoki i a koutou korero, ko to koutou hoa ko te Wa. I noho a Te Paraone i roto i nga hapu o Ngaiterangi mo tetahi wa, mai i te tau 1834, ki te tau 1863, e rua-tekau-ma-iwi ena tau, i noho tahi ai, i roto i a Ngaiterangi, kua piri te aroha o tetahi ki tetahi, kua matua ia kia ratau, kua iwi tuturu ratou mona. Kua roa noa atu enei tau e noho ana ia ki roto i a Ngaiterangi, katahi ano ka ara mai te pakanga o te Keeti-Pa. No muri ke o taua pakanga ki te Keeti-Pa, katahi ano nga muru-whenua. Mehemea na Te Paraone enei muru-whenua, e kore ia e waiho e Hamiora Tu, me era atu rangatira, kia noho i roto o Tauranga, tera ia e whakamatea, ki te kore ka panaia rawatia atu a ia, no te mea na nga maori te whenua i tuku atu, na nga maori hoki i hanga tona whare-raupo hei nohoanga mo raua ko tana wahine. Kati tena, i noho pumau tonu a Te Paraone ki roto o Tauranga, mai o te mutu-nga atu o te pakanga ki te Keeti-Pa taenoa ki te ra i mate ai a Te Paraone, e rua-tekau nga tau, no te 7 onga ra o Hepetema tau 1881, ka moe a Te Paraone i te moenga roa.

E rima-tekau-matahi ona tau i noho ai i roto o Tauranga, e waru-tekau-matahi ona tau, i tona matenga. Kotahi te tamaiti a Te Paraone raua ko tana hoa-wahine, i whanau ki Paihia i te tau 1831, he tamaiti tane ko Maihi tona ingoa, i mate ki Tauranga i te tau 1845, ona tau 14, he uhunga nui ta Ngaiterangi mo tena tamaiti, i te ra o te nehu neke atu i te 200 a Ngaiterangi i tac ki te urupa, uhunga ai ki tena tamaiti. No te 26 onga ra o Hune tau 1887, ka mate te hoa wahine o Te Paraone, na nga pakeha me nga maori i tangi, taenoa ki te nehu.

Ko nga tangata e mohio ana ki nga korero tawhito, ka kite i te ahua o te takoto o nga whakahaere i waenganui i nga maori, me Te Paraone. E ki ana nga korero i piri pono nga maori kia Te Paraone ki nga maori.

I tu te Komihana i te tau 1927 ki te uiui i nga whenua raupatu timata mai i Opotiki, nuku mai ki Whakatane, i mutu mai ki Tauranga, ko te whakatau a te Komihana, me utu e te Kawanatanga ki nga maori, tetahi moni e rite ana mo aua whenua i riro raupatu. I whakaae te Kawanatanga ki tona he, me aua whenua i murua mai i nga maori. Mehemea he tika te korero whakapae, mo Te Paraone e kore-rotia nei, nana i muru nga whenua o roto Tauranga,—I hea aua tangata e ngaro ana ki te whakatakoto i ta ratou whakapae mo Te Paraone?

Na te roia o te Karauna i panui i te ra i tu ai te Komihana ki Tauranga he mea hahu mai roto i nga korero tawhito, e ki ana taua rarangi — He mea tuku etahi whenua kia Te Paraone, e Hamiora Tu, rangatira o Ngati-Tapu, me era atu rangatira o Ngaiterangi, hei whenua tuunga mo nga mahi a te Hahi i roto o Tauranga.

Tera etahi tekihana kei roto i te Taone-hipi o Tauranga, kua oti te Karauna-karaati ki nga rangatira o roto i nga hapu o Ngati-Pikiao — He mea pehea i pa ai, a Ngati-Pikiao ki enei whenua? He mea marama tenei, e hara ia Te Paraone, i hoatu mo ratou — e hara ia Hamiora Tu, me era atu rangatira o Ngaiterangi i tuku kia ratau. Engari nawai oti?

“Mene, Mene, Tekere, Uparahine.”

HE KUPU POROPOROAKI

Ki oku hoa minita maori o te Pihopatanga o Waiapu,

Tena koutou e noho mai na i o koutou parihau. Ma te atua kaha rawa koutou e whakakaha ki te mahi i tana e pai ai a nga tau e heke iho nei: mana hoki koutou ko a koutou whanau e tiaki, e manaaki, kia tatanga ai mo te Ra o to tatou Arikika tata nei. Kia mahara tena, tena. “he hoa mahi na te atua” koutou 1. Kor. 3. 9.

Na reira me whai tonu kia mohio ki tana e pai ai hei mahi ma tena, ma tena, a ia ra a ia ra.

Kaua e noho mangere: kaua hoki whakapau i to kaha ki te mahi i tau e whakaaro ai, e pai ai, engari i tana.

Kua tuhituhia hoki nga Karaipiture Tapu hei tohutohu, hei whakaako, i a tatou kia mohiotia ai tana e pai ai: kua whakahau mai hoki ia kia kimihia kia mohiotia e tatou katoa. Epeha 5. 15 ki 18

Na reira kia tupato tena, tena, ki tana e mahi ai e kauwhau ai, kei Kore e rite ki ta te Atua. Kia tupato hoki kei pau i te ahi a te Ra nui o Ihu Karaiti tau e hanga na i enei ra. Tirohia ano 1. Kor. 10 ki 15.

Maharatia te whakatauki a o koutou tipuna. ara “Ruia

taitea, rui taitea: waiho kia tu ko taikaka anake." Ka tata hoki te Rangatiratanga o te Rangi. Ara, kua tata te Ra o Ihu Karaiti, e whiwhi ai ia tangata ia tangata ki te utu e tika ana, e rite ana ki ana mahi ahakoa pai ahakoa kino, ahakoa mahi he noa iho.

Na reira kia kakama koutou, e oku hoa, ki te mahi, ki te mahi hoki i a ta te Karaiti i whakahau ai. Kauwhatia te Rongo Pai o tona Rangatiratanga, peia atu nga rewera, whakao-rangia nga turoro matui 10. 7 ki 8.

Whakapaia te huarahi o te Ariki. "Whakatahuritia nga ngakau o te hunga tutu ki te mohiotanga o te hunga tika." Tirohia te Inoi mo te Ratapa tuatoro o te Haerenga mai, me Matui 3. 2. 3.

He poto noa iho hoki te taima inaianei mo tau mahi i tau e pai ai. E mohio ana hoki a hatana me ona ope katoa he poto rawa te wa mo raou: Koia e whakapau nei ratou i to ratou mohio, kaha hoki, ki te wehewehe i nga ope hoia o Ihu Karaiti, ki te whakararu i a tatou, ki te whakaware i te nuinga ki nga mea he noa iho o tenei ao, kei hinga ratou i a tatou, kei rokohanga hoki tatou e te Karaiti e tatari ana ki tona hokinga mai, e mahi ana hoki i tana i Whakahau ai.

Ko taku poroporoaki tena kia koutou, e oku hoa, e aku teina, e aku tamariki, i roto i te Ariki.

Kua tino tata tenei koroua ki te mutunga o nga ra i whakaaetia mo te noho o te tangata i tenei ao i tene wa. Ka whitu tekau oku tau a Aperira e heke iho nei, a kua kore e kaha ki te mahi tonu i nga mahi mihana i homai nei e te Pihopa o Waiapu i te tau 1919 hei mahi maku, me ka kore he hoa mahi moku.

Kahore ano kia whakaaetia aku tonu i tetahi hei awhina i ahau. engari kua tu he ropu ke hei mahi mihana puta noa i Aotearoa.

Ka tekau ma tahi nga tau inaianei e whakapau ana ahau i toku mohio me toku kaha ki taua mahi "mihana," ki te whakaora hoki i nga mea mauui. Koia hoki ta te Pihopa i whakahau mai ai. Kua Kite hoki te nuinga o koutou-kahore te katoa i toku hiahia, me toku kaha ki te whakaako i nga tamariki kura i nga ata, ki te awhina i nga turoro i nga awatea, ki te kauwhau i te Rongo Pai Tapu ki te katoa i nga puta noa i nga ra o te Mihana, ki te pei i nga rewera, ki te whakapa ringaringa ki nga mea mate, i runga i te Ingoa o to tataou Ariki o Ihu Karaiti na ana nei te whakahau kiapera tatou katoa.

He tokomaha hoki te hunga kua whiwhi ki te marama, ki te ora hoki mo te wairua, mo te hinengaro, mo te tinana hoki.

Me whaki e ahau he pokanoa pea taku haere ki nga pariha o te nuinga o koutou, a koia pea i kore ai e tautokongia te

mihana one ahau hoki. He mea whakahau etahi mihara na te Pihopa o Waiapu ki a koutou, ki ahau hoki. He mea karanga etahi atu na te Pihopa me nga wahine pakeha i nga whare mihana, he mea tonu etahi naku ake kia whakaae koutou. Tokorua anake o koutou katoa i pai, i whai whakaae, ki te karanga "mihana" ki tona pariha ki tona pariha.

Me i whakaaetia taku motini i te wa o te Hinota i a Oke-topa, kua Kaha tonu ahau ki te awhina i taua komiti a nga ra, a nga tau, e heke iho nei. Koia hoki toku wawata: koia hoki i hiahia nui ai ahau kia whakaaetia e koutou.

Iunuhia ai e ahau k waho o te Hinota he kitenga noku kahore te nuinga o koutou i te pai kia tu he komiti hei karakia i nga turoro, hei patu i te mana o nga tohunga maori. Ki te ahua onga kupu korero, pai ke atu te tohunga maori i ahau; pai ke atu hoki ana mahi maori i aku e mahi nei i runga i te Ingoa Tapu o Ihu Karaiti, i runga ano i te mana o te Wairua Tapu.

Kati, waiho i ta koutou i whiriwhiri ai, i paiai.

Itemea kua kore koutou e pai, ehiahia, ki te karanga "mihana" ki o koutou pariha: kua kore hoki e pai ki te tautoko i taku motini kia tu he komiti hei awhina i a koutou i o koutou pariha, hei uiui hei rapu i te tikanga o nga mate rereke e patu ana i te iwi maori, i te Hahi maori hoki, i tenei wa: itemea hoki kua tu he ropu ke, he ropu taitamariki tokotoru, hei mahi mihana "puta noa i Aotearoa, ki ia pariha ki ia pariha i tenei tau:" itemea hoki kua timata taua ropu te mahi i a Akuhata me Hepetema, ki nga pariha o tenei Pihopatanga hoki, e kite marama ana ahau kua kore he mahi maku inainei ki waenganui o te iwi maori e arohatia nuitia e ahau.

Kua rite tenei ki te whakatauki a te maori — "ka pu te ruha, ka hao te rangatahi."

Heoi, kia kaha te ropu hou ki te "hao tangata," kia pera me Pita ma.

Kia kakama hoki tena, tena, o koutou ki te mahi hei awhina kia tini ai nga hua o te mahi.

Mahia takitahitea o koutou Pariha. Ngakia tau patohe: kua hoki e whakato roto i nga tataramoa. Tirohia Here 4 3.

Tapahia katoatia nga "tataramoa" e kaha ana te tupu ki tena pariha ki tena pariha, nga mea maori, me nga mea pakeha: hutia ake nga pakiaki: kia kaha ki te parau, ki te rakaraka, ki te ngaki toto i tau wahi o te mara waina o to tatou Ariki: kia mahara ki te rui tonu i te "purapura pai," ara i "nga kupu a te Atua."

Heoi ano. Ka mutu taku i konei. Hei kona koutou mahi ai.

Na ta koutou akiritanga

Na Kenena Aata Wiremu

Pukehou, Napier.

Tihema 16, 1929